התקופה

יוצאת לאור ארבע פעמים בשנה

— יצא לאור —

הספר

הששה־עשר

וזה תכנו:

לזכר דוד פרישמאן:

מכתב אבטוביוגרפי — דוד פרישמאן
דוד פרישמאן — נ. סוקולוב
Sui generis — ר׳ בנימין
דוד פרישמאן — נ. שופמן
פרישמאן — יעקב פיכמן

ספורים:

מהתחלה — י. ח. ברנר
אשתו השנואה, רומן המשך — י. בורלא
במצור ומצוק — נ. שופמן
רשימות, א—ג — י. אפאטושו
בנכר — א. שטיינמאן
הרואה ואינו נראה, אגדה — יעקב כהן

תרגומים:

וילהלם טל, חזיון מאת פרידר. שילר
תרגום ח. נ. ביאליק

מאמרים:

ספרי היסטוריה:
ספר מלכים — ד״ר ש. ברנפלד
דברי ימי העבור האחרונים — ח. י. בורנשטיין
לקורות הקראים בפולין — ד״ר מאיר בלבן
פינסקר וזמנו, המשך — א. דרויאנוב
מנדליסמוס, ליום הולדתו המאה של גרגור מנדל — ד״ר מ. ברוכוב

שירים:

מסכת קרים — ש. טשרניחובסקי
שירי מסע, סוף — דוד שמעונוביץ
סונטות מבית־הקפה I—VIII — יעקב שטיינברג
הביתה I—V — אביגדור פיירשטיין
זר־אהבה — אברהם רגלסון
שירים, I—VII — דוד פוגל
אקורדים נתקים — יעקב כהן

בקרת:

על התרגומים — יעקב פיכמן
מ. י. בן גריון. I—VII — פ. לחובר
על מזרח ומערב, א—ה — יעקב רבינוביץ
תרבות אסירים — י. ה. ייבין

רשימות:

משבר התרבות — פ. שיפמאן
על עניני שם ועבר, א—ג — בר־טוביה
דפים, א—ה — א. שטיינמאן
פרורים, א—ג — ש. שטרייט
ישן וחדש — יעקב פיכמן
אנשים: ש״י איש הורויץ — פ. לחובר
„ אימבר — ר׳ בנימין
„ שרל בודליר — י. פ.
„ ארטור שניצלר — נ. שופמן
ביבליוגרפיה: „רשימות״ — י. נ. ש.
„ רואה ואינו נראה — מ. א. ז׳ק
„ בשתי הקצוות — ד״ר ש. א. קמנצקי
„ היהודים בפלורנציה בתקופת הרנסנס — אברהם כהנא
„ מהתם — פלאי

לספר נספחה תמונת דוד פרישמאן,
מעשה ידי הפרופיסור ל. פסטרנק

Wydawnictwo Sztybel, Warszawa, Orla 11.

Miesięcznik „Koloth". Red.-wyd. H. Weinberg i A. Langzam.
Składano w zecerni Farbiarza i Grinberga, Warszawa, Leszno 37.
Odbito w druk. B-ci Wójcikiewicz, Kramy Nalewkowskie.

ביכער וועלט קריטיש ביבליאגראפישער זשורנאל דערשיינט אלע צוויי חדשים אין ווארשע פארלאג קולטור-ליגע. דריטער נומער. ערשטער יארגאנג 1922 מאי-יוני

ילדי רב החובל גרנט מאת ז'ול ורן רומן בשלשה חלקים. חלק א. תרגם לעברית ע"י עקיבא רוזנבום בעריכת י. א. הנדלזלץ ורשה תרפב הוצאת "תל-אביב" (אלט-ניילאנד)

התרן חוברת ח' מגלת זכרון ליובל הששים של ראובן בריינין.

הפועל הצעיר כלי מבטאה של מפלגת הפועלים העברים בא"י יו"ל פעם בשבוע ע"י הועד המרכזי. השנה השש-עשרה. גליון א.

תשובות המערכת

למר ל. חזן: עפ"י ההתחלה של "הסונט" אי אפשר לדון. לבעל ה"קטעים" בפראג: שלח נא, בבקשה, מספוריך. לא יודפסו: השירים "עם לילי"; התרגומים משירי בודלר; המאמר: הפוך בה. למר חזס בקונסטנטינופול: לדבריך אנו מחכים. לאחד הרבנים המרגישים: אנו מחכים. למ. ד. לנגר בפראג: שיריך יבואו ב"קולות" חוברת ג.

ספרים שנתקבלו לבית=המערכת

האויל ב. קלרמן. רומן. חלק שלישי. תרגם יוסף הפטמן. הוצאת שטיבל. תרפ״ב.

מלחמה ושלום ל. נ. טולסטוי. כרך שני. חלק ד׳. חלק ה׳. תרגם י. א. טריווש. הוצאת שטיבל תרפ״ב.

העובד גליון י״ כלי מבטאה של המפלגה הציונית=סוציאליסטית „צעירי ציון״. תשרי תרפג.

מלחמות יהודי פולין י. גרינבוים. הוצאת „אחיאסף״ ורשה. תרפב.

הפדגוגיה המעשית ד״ר א. פבסט. תרגם מ. נוטקובסקי. בהשתתפות ר. גוטמן. הוצאת „אחיאסף״ ורשה. תרפב.

שעורים בידיעות הטבע בשביל המחלקות הנמוכות של בית=הספר העברי. מאת ח. א. דובניקוב הוצאת ״אחיאסף״ תרפג.

מינרלוגיה לבתי ספר עממיים ותיכוניים ז. ליבוביטש הוצאת „אחיאסף״ תרפב.

שער ספר למוד למתחילים לקריאה ולכתיבה מאת ח. פ. ברגמן הוצאת „אחיאסף״ תרפב. חלק ראשון. מדרגה א. מדרגה ב. בצירוף מיתודיקה.

אסתר חיות רומן בשני חלקים מאת א. שטיינמאן. הוצאת שטיבל. תרפג.

הטוחן, הטוחנת, ואבני הרחים ספר בן ציון רסקין, ציר אליעזר ליסוצקי;

התלתולה ששכחה איך תשאל אכל ספר בן ציון רסקין, ציר חיים הנפט;

ארבעה תישים ספר בן ציון רסקין, ציר אריאל כהנא. הוצאת תרבות. פולניה. תרפג

שלשת הספרים המצוירים האלה הם הראשונים לסריה שלמה של ספורים ומעשיות לילדים בני גיל 7—4 שנים.

קומץ עלים על קבר דוד פרישמאן. הוצאת ה„הכתדרות העברית באמריקה״ ערוך בידי י. ס. הלמאן ומנחם ריבולוב. ניו=יורק תרפב.

אור ואד ספורים מאת יעקב רבינוביץ. תל אביב תרפב. הוצאת שטיבל, ארץ ישראל.

ספר הדקדוק מאת א. י. שפירא חלק ראשון מהדורה מתוקנת. ורשה תרפג.

י׳ן כריסטוף מאת רומן רולן חלק ד. המרד. תרגם י. ה. ייבין ורשה תרפג. הוצאת שטיבל.

הלב מאת אדמונד ד׳אמיציס ספר לבני הנעורים תרגם מ. מבשן הוצאת שטיבל ורשה תרפג.

פרופסור ברנרדי מאת ארטור שניצלער קומדיה בחמש מערכות. תרגם א. ל. יאקובוביץ. הוצאת שטיבל. ורשה תרפג.

זה רעיון מקובל – מה בכך? לנו, אשר אין אנחנו „הולכים בגדולות", אשר המלה העברית לנו לא מליצה ולא „קצף מעל במת הנואמים", ולא כלי משחק מ„טעם הזקנים ויודעי חן", לנו – „פטפוט ילדים והבל פיהם", מלה ישרה פשוטה, מלה עברית אמתית מלב ללב – יותר יקרה לנו מכל אותם סלסולי לשון ובוני רעיון וגנבתי הספרות – הבאים תדיר לשם דמונסטרציה כעלי תאנה לכסות על מערומי ה„תבה הידועה" שלנו, ולהראות כביכול, לעיני העמים את „כחנו וגבורתנו".

ועתה, צעיר נחמד וקורא יקר! אנחנו הטינו, עד עתה, אזן קשבת לדבריך ולכל ה„קהל הרחב" המדבר מתוך גרונך – הטה נא גם אתה אזן לנו והבן נא כי אנחנו ממסלתנו לא נטה, ולא נסור אף כמלוא השעל מהדרך אשר התוינו לנו! אנחנו נשמע רק ל„קול" אשר בלבבנו, ונטה אזן להד כל „הקולות", הרופקים בלב איש עברי חי, ויהא – ש„דבריו נלעגים" ולמנוד ראש הם בפי ה„קהל הרחב" ויהא – שעל ידי זה לא נמצא חן ונאבד ח"ו את ה„קהל הרחב". כי את הטוב אנחנו נקבל מכל מי שהוא, ואחת היא לנו אם טוב זה „ישן נושן" או חדש שבחדשים". כי לא לשלום ולא לריב באנו, ולא לשפר את „הטעם הצלול", ולא לחנן עולם במלכות שדי", ולא להוסיף „חבה" על „חובבים" – כי אם לשמור על שארית הטוב שהנחילונו אבותינו, על המלה העברית והאנושית, שהיא דם מדמנו ונשמת נשמתנו ושהיא קדושה ויקרה לנו, בלי כל חכמות ומליצות נאות – ודבר אין לנו עם אותו „קהל הקוראים הרחב", „הספונים אלי היכלי-ארז" ו„אוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק" ורואים בעין פקוחה ובנפש שבעה וברות נכון אל „היכל אדוני החרב".

צורי.

הדים

הוברות לספרות, יוצאות לאור לעתים מזומנות בארץ-ישראל ע"י יעקב רבינוביץ ואשר ברש.

בדרך כלל: חוברות נאות, וברשות עצמן. לא סמוכות על שלחנן של המפלגות השונות ולא בהוצאת שטיבל, ובלא ה„ערוב תבשילין" של „חכמת היהדות" ו„חקירת הקדמוניות", שהיה נהוג אצלינו מימות ה„מאספים" ו„השלח" והיה עג תמיד לה„אמנות המהורה„ „תחום המושב". סופרים ובכחות עצמם וישר אל הקהל. יש פה גם כונות טובות, רצון לאמנות, ל"אדם הטהור" והרבה שאיפות טובות, כפי שהובעו ב„שתי התשובות" של י. ר.

ובדרך פרט — יש לי גם לענות כנגד העורכים, כנגד הרבה ממה שנאמר שם והאופן שהוא נאמר שם כנגד השפע של שירים, שרובם הוא ביחוד מסוג זה, שכשתרצה מדטט בהם משהו ולכשתרצו אין בהם ולא כלום, חוץ ממעשי-להטים. אולם אין אני רואה צורך בבקרת המציבה ציונים, או עוסקת בפולמסים. העיקר: הכונה ליצור דבר-מה, האמונה בהיצירה ובהכחות החיוניים והשאיפה להתגלות של צורות.

עד היום כבר יצאו ארבע חוברות של הדים".

לצעיר מס...

(מעין תשובת המערכת)

אתה, „המעונין בהפצת הספרות העברית", „וכמובן גם בהפצת הקולות"; אתה, המדבר בשם „קהל הקוראים" והדוגל בשמם; אתה, הדורש ממנו בשם „קהל הקוראים הרחב" „מאמרים על דברי עניני החברה", „בקרת חזיונות החברה" וכו' וכו'; והכל, כמובן, „בטעם צלול" „ובשפה יפה" כדי „לקשר את הספרות עם החיים" ושיהיו „הקולות כלם מבטאם של החיים הבריאים"; אתה, המנבא לנו, „שהקולות לא יהיו מסוגלים למשוך אליהם קהל קוראים רחב" והקולות כאלו קרועים ותלושים מן החיים" וכו' וכו' — אתה צריך היית מעט להתענין ולהעמיק קצת ולהקשיב להד הקולות שלנו.

כן, כן! אפשר „שהקולות אינם מסוגלים למשוך אליהם קהל רחב", ואפשר שאין אנו מדברים ב„קול צלול" ואפשר שאין לנו „קשר עם החיים", ואפשר שאנחנו „קרועים ותלושים", — וכי משום זה נחדל להיות מה שהננו, וכי משום זה נלך ונעשה „מטעמים" לרוח „קהל הקוראים הרחב" כאשר אהב, ונהיה את אשר איננו? כן, כן, צעיר נחמד! משום שאנחנו „קרועים ותלושים", חפשנו ומצאנו לנו פנה צרה, קרן זוית בודדה, לנו ול„קולות"ינו, לא לאותם הקולות המתהלכים בשוק, קניני „קהל הקוראים הרחב", לא לאותן הדעות המקובלות ו„השקרים המוסכמים" המובעים תמיד ב„שפה יפה" ו„בטעם צלול", ו„שקהל הקוראים הרחב" רודה מהם באצבעותיהם יערות דבש כי אם לאותם ה„קולות" הנחנקים והמדוכאים, ש„כאוב מארץ יצפצפו", התועים כנשמות ערטילאות בעולם הרחב ושאין להם מקום ב„חברה" וב„חיים", ושצריכים, סוף סוף לפי דעתנו, למצא את תקונם ולהיות מובעים, סוף סוף, באיזה אופן ובאיזו צורה שהיא.

אמנם עדיין אין לנו „שפה יפה" ולא „טעם צלול" ולא „כח המושך" — וכי היה „כח המושך" לאדם זה שבא אל העם ואמר להם: „שמע ישראל!"? וכי היתה לו שפה? כבד פה כמונו דבר את אשר דבר וכמעט שלא רגמוהו העם באבנים. וכי מצא אותו האיש, אשר „אש היתה עצורה בעצמותיו" הד קול בקרב הקהל הרחב שלו? וכי הלך הוא לבקש רחמים מאת „הקהל הרחב"? „קרוע ותלוש" כמונו מן „החיים" ו„החברה" השמיע את אשר השמיע „ובדבריו," אשר כ„פטיש יפוצץ סלע", הכריח סוף סוף את ה„קהל הרחב" שישמעו לו. והרוצים אנו למצוא חן בעיני מי שהוא או לרמות את מי שהוא ולגנוב את דעת מי שהוא? על כל צעד ושעל אנחנו רואים רק מרמה ותוך: אומרים לנו: „עברית"! אומרים לנו: „ארץ!" אומרים לנו: עם!" והכל הלא רק שקר אחד יסודי, שקר נתעב ונאלח! ובאין לאל ידינו לתת „ארץ", ובאין לאל ידינו לברוא „עם", ובאין לאל ידינו לפקוח עינים עורות, אמרנו אנחנו, קמץ אנשים מעטים בלי „הסתדרויות" ובלי „אגודות" „תרבויותות", וחובבים" לשמור עכ"פ על מעט הנצוצות. על ה„גחלת האחרונה, על המלה העברית האמתית, שלא תכבה. ואם אין

באופן פורמאלי על חבריה של האגודה נמנים כל הסופרים, הכותבים בשתי הלשונות: בעברית וביהודית. אולם למעשה אין בתוך כתל-אולמה של אגודה זו אפילו זכר לעברית, כל מה שנעשה שם, אם נעשה שם דבר-מה, כל מה שנוצר שם דבר-מה תרבותי, אינו אלא בלשון היהודית ולמען היהודית.

ואני יודע: לנו, לעובדים תרבותיים, לא נאה ולא מן הצורך הוא לנהל פולמסים לשוניים. יפעול כל אחד כפי נטית לבו. אל לנו לרדוף את אחרים, כי אם לבנות את בנינינו — אבל גם לכחש לעצמנו אסור לנו. שבתנו בתוך מרמה למה לנו?

עלינו להתארגן ולכבוש את האגודה כפי כוחותינו, שכל חי לוחם על נפשו, או להודיע, שאין אנו עומדים עמה כי אם ביחוסים פרופסיונלים, אבל בשום אופן אין לנו חלק בעבודת התרבות שלה.

ואילו בהנהלת האגודה משתתפים גם עברים כביכול, למחצה ולשליש, עברים בפרוגרמה ומתבוללים בחיי-יום יום.

„אנוסים" הללו, המתביישים בעבריותם, משמשים לאגודה כסות למראית עין.

הרחוב

הרחוב—פירושו כל מה שעורך קרבות בעתונות, בשוקים ובמיטינגים לשם תפיסת שלטון והרחבת השפעתו בחיי הצבור והמדינה.

ורחוב זה הבליט ביחוד את תכונתו ביטי הבחירות אל הסיים בפולניה.

הוא הבליט מה שידוע מכבר למסתכל בחיי הצבור שהחברה בתור בריה עומדת עד היום על מדרגה תרבותית נמוכה מאד.

הכל — העסקנים הצבורים, מנהלי המפלגות ולבלרי העתונים פשטו את ידיהם בגדוד ו...ברפש.

לא בדקו באמצעים: רכילות, חרפות וגדופים וכח-אגרוף. גם את הנוער זינו — ומליונים פזרו לרוח. והכניסו דמורליזציה גמורה במדינה.

והללו אשר עיניהם פקוחות לראות את דרכיהם של פרנסי הצבור ומעלליהם צריכים לדעת, שמלחמה להם מאז ועד היום ובבאים עם כל מיני הפרנסים בגלל נפש האדם, הרוח האנושיות הטהורה וההתקדמות האמתית.

אולם מלחמה בשלום וברוח נועם.

לעורר באדם את טעינות הטוב, החסד והסליחה.

וגם את הדמוקרטיות האמתית.

זו הדמוקרטיות אשר כבר נעשתה שיחתם ולעגם.

כפירה גמורה בתורת בית רבו. הילדים בכלל ערים הם להבין את הזיוף ואת המליצה הריקה.

מכאן המצב הטרגי והנלעג גם במדה מרובה של המורה העברי ביחוד בבתי-הספר התכונים.

ממה נפשך, אם אנו נשבעים לתרבות עברית עלינו לקיים את השבועה בפה מלא ובלב נכון, לבלי לדחות את העברית לדור שני או שלישי או בכלל לימות המשיח, כי אם לקימה תיכף ובכל הכחות ולנטוע את מלכותה מיד, פה, בינינו.

ואם לאו הרי אנו עברים רק בפרוגרמה כמו הציונים האופיציאלים, הרי אנו משתמשים במליצה אחת ארוכה, תפלה והנוטה, שמתעוררת מתוך האפר רק בקונגרסים ובועידות, שבהם שולט בכלל השקר הגדול וההוגג.

אנו צריכים להיות עברים בלי כל תנאי ובלא בושה.

עלינו לקיים את העברית בפינו ובלבבנו ובכל מאדנו!

הספר והעתון

ושוב אנו שבויי הספר.

שוב אין לנו כלום רק ספר. ספר, ספר.

לא ארץ-ישראל, כי אם ספרים על ארץ-ישראל; לא תחיה, כי אם מאמרים על תחיה; לא התעוררות לאומית בכל מקצועות החיים, כי אם הרצאות על הלאומיות ואפילו לא דבור עברי סתם, כי אם דבור על הדבור העברי.

ואפילו הספר נצטמצם עד האבסורד הגמור. רק ספר לקריאה. ואפילו על העתון ותרגנו.

ולכשתרצו העתון חשוב הרבה מן הספר, לפי שהוא חי יותר חיי השעה, לפי שהוא זריז יותר, יוצא ונכנס בהרבה בתים מישראל, מקשר, מעורר, מגדל ומקרב את הלבבות.

ואנו זוללים וסובאים את חבדידות הגמורה. בגיחוך הננו מתיחסים אפילו לכנסיה של אנשים, אפילו לנשף עברי, אפילו לאגודה קטנה ול„מזומן" כל שהוא — אבל גם הבדידות פוריה היא רק בשעה שאליה מגיעה מן המרחק בת-קול של חיים סואנים.

טוב להיות בדד, כשיש גם צבור. אבל בדידות בלי צבור היא המות. במתים הפשי.

ואנחנו, אומרים הם, המתים-למחצה, ילדי-השעטועים של הנצחיות. — תנו לנו יצירות השיבות ונהיה חשובים.

לא, לא, לא!

טובה היא הנצחיות רק כ„ניצוץ" בתוך החיצונים, אבל לא כחיצוניות עצמה.

אי אפשר להתנק בגדלות זו.

מצד אחד כפירה גמורה, התבוללות, רחוב יהודי. ומצד שני צדיקים יושבים ונהנים מיצירותיהם. אמונה פטלית ב„נצח ישראל" ובגאוניותנו.

ה.י, הגאוניות! שוב אין לנו כח לשאת על שכמנו את משאה הקשה.

הערות קטנות

אחד

יש עם אחד בעולם, לא גדול במספרו וגם לא גדול בכחו, שהתמיה את כל העולם בקשיות ערפו והאריך את חייו בתנאים ששום עם אחר לא יכל להתקיים בהם, שמסר את תורתו כמעט לכל העולם וגם עכשיו לא נס לחו והוא מתכונן לחיים חדשים. עם זה מפליא ביותר בסיסמא אחת שלו: „אחד”. וגדול הוא ביחוד בחד־צדדיותו. הוא עצמו אחד היא, אלו אחד הוא ותורתו אחת היא. חד־צדדיותו היא שעשתה אותו עם גדול ונצחי. חד צדדיותו היא שעשתה אותו שונא פשרות, קצוני בדרישותיו, נושא המונותיאיסמוס המוסרי הקיצוני, וחד צדדיותו היא שהיתה מסוגלת לעשות פלא גדול כזה, שעם שלם (ולא מפלגה או קבוצה) יקריב את עצמו על מזבח תביעותי הקיצוניות. חד צדדיותו עשתה אותו „עם המחאה”. עם ישראל הוא מחאה חיה נגד כל דבוא הישר והצדק. וקיומו של עם ישראל הוא מחמת זה הכרח היסטורי: אי אפשר לו לעולם להתקיים בלי עם כזה. בלי עם כזה, עם המחאה, היה כל העולם האנושי חוזר לתהו ובהו, אותו תוהו ובהו, שלפני יצירת האור. ואיזה קול פנימי אומר לי, שאם יש על הכוכב „מאדים” או על כוכבים אחרים בני אדם בצלמנו נמצא ודאי ביניהם גם עם ישראל, מעין עם ישראל; בשם אחר ישנו, כי בלי עם מחאה כזה ובלי תורת המחאה שלו אי אפשר לשום חלק מחלקי החברה להתקיים.

בצלאל קלוזנר

התרבות בפולניה

התרבות בפולניה נטה את שנתה.

איני בקי בפעולותיה על שדה־החנוך. איני יודע כמה בתי־ספר לילדים הקימה חברה זו ואם הקימה דבר־מה באמת, אבל בכל מה שיוצא מסוג חנוך הקטנים ושייך לחנוך הגדולים, חנוך עצמנו, היא לא נקפה עד היום כמעט באצבע.

ומה חובתה לעשות?

ליצור עד כמה שאפשר בתנאי היכולת והכשרון סביבה עברית, ותהא מסבה לא־גדולה, קרן־זוית מוארה, אשר עיניהם של העברים הנאמנים והשואפים, המפוזרים פה ושם, תהיינה נשואות אליה, אשר רבים יאמרו: קומה ונעלה אליה! נשפים לספרות ולנגינה, נשפי משפחה, קלוב עברי, שיחות רעים, שבועון עברי חי ובימה עברית. לצאת מתוך החוג הצר של הפטפוט בלבד על הלאומיות ועל כלי הדקדוק ועל הדבור העברי, כי אם לשאוף להרחבה, לזווג את העברית עם השכלה ועם סכום גדול של אמוציות – ולעשותה צנור של חיים ושפע של כל מה שמקשר בני־האדם ומעורר את הכחות ואת האמונה והבטחון בכחותיה ובחיונותה של האומה.

כי בלי סביבה זו של גדולים גם חנוך הקטנים אינו אלא אונאה עצמית וזיוף גמור.

החנוך מכשיר את הקטנים להסביבה של הגדולים, אבל אנחנו בשביל מה אנו מכשירים את ילדינו, אם לא נכין להם מתחילה סביבה עברית? – וזהו מעגל־הקסמים שלנו. הילד מרגיש בשקר ובדוי־פרצופיות של חנוכו העברי, בשעה שהכל מסביב וזוא

להיות בעל הסינטיזה, סמל היהודי החושב כי „הרבי מקוצק הוא הצדיק, ר׳ איטשע, כהנא, קומארובסקי, כלם צדיקים״. אולם מתחת עטו של אפאטושו יצא מרדכי קצת מלודרמטי. אנו רואים בעין כי הוא משפע מכל ההשפעות שבעולם אולם איכה נתעכלו ההשפעות בקרבו — את זאת לא נראה. בכל פעם מופיע לנגד עינינו לפתע פתאם ובגלגול אחר. איכה היה הדבר? איך הגיע לידי כך? זה לוטה בערפל.

מתוך גרונו של מרדכי רצה אפאטושו להשמיע את דברו. והדבור יצא מרסק-איברים, מלא אפקטים ומלודרמטי. מרדכי, כיוצרו הדומה לו, כלו יונק משפע זר. עדיין לא מצא את עצמיותו. ולכן לא ראה את היהודים הגדולים מסביב לו, לא חי את חייהם ולא הגיע לידי סינטיזה. כלו הנהו צולל בין קמטי צלליהם הקדושים ואובד ביניהם.

הזיפנים האמתים הנם גם בעת ובעונה אחת אנשים פחותים. ואתה מכיר אותם אפילו בשעה שאינם גונבים, בשעת שאינם לוקחים כלום מן הזר. וביותר הנך מכיר את הפלגיטור באלה מגנבותיו שהנן חסרות-טעם וכלן אומרות קטגות. פעמים יש למד את גדל המחבר, האמן על פי המקור שממנו ינק, ממנו השפע ואשר ממנו לקח מה שלקח. ועוד: על פי כמות ואיכות הלקוח והשאול אנו מכירים את גדלו של האמן. „מה נפקא-מינה מאין שאב האמן את המוטיבים, עמודי-התוך וכל מיני ההדורים, ובלבד שיבנה היכל יפה שכלו שלו"...

גם בפרט זה עשה אפאטושו מעשה גדול: השתמש לא רק בארכויונים, באגדות-ומעשיות-עם, אלא גם בתמונות של אמנים אחרים. הספרות היהודית הצעירה ויוצריה שמשו לו חמר כספרי החסידים העתיקים ואגדותיהם.

אחד מגבוריו נושא קפוטה שלו „העמידנוה היתה עומדת" (שלום עליכם); הסצינה שבה מוליך ר' איטשע את ר' מנדלי מקוצק אל החלון ומראה לו את ה„חצר" מזכירה בכמה פרטים את זו מ„בין שני הרים" של י. ל. פרץ בשעה שהרבי מביַלַה מוציא את הרב מבריסק אל המעקה ומראה לו את השירה שבהסידות; המחזה בדושקה הנושקת לרבקה'לע מזכיר את המחזה ב„אל נקמות" של אש (אגב — וקכנליות החסידים בביתו של מנדלי ריח הקינמטוגרף האמריקאי נודף מהן); הפרק הנהדר „הפטירה" דומה לפרק ב „אחים קרמזוב" של דוסטויבסקי בשעה שהזקן מת וחסידיו רואים בתמהון כי גוף הזקן הולך ומתנוונה וריחות רעים נודפים ממנו כמבשר ודם פשוט.

ההערות האחרונות אינן כלל גנאי לאפאטושו, אדרבא מעידות הן על היקפו כי גדול הוא „ידו בכל, כי כלו שלו". אולם מה הוא שלו? מה רצה לאמר ברומן שלו „ביערות פולין"?

„כלום לא רצה לאמר — יענוני אחדים; — הלא אמן הוא והאמן אינו מגיד כלום, חובתו לציר ותו לא. וברומן זה הלא תאר אפאטושו תקופה שלמה מחיי היהודים בפולין".

„האמן אינו מגיד כלום!" — אמרה זו לא באמת יסודה; זוהי אחת הבנליות שמוצאה מבית-מדרשה של „אמנות לשם אמנות", אם אמן אינו רוצה להגיד כלום, סימן שאינו יכול להגיד כלום, אין לא מה להגיד ואמן רע הנהו. בשביל האמן האמתי, בשביל האמן הגדול כל הגבורים וכל המוטיבים משמשים בעדו רוחות משבעות שבעזרתן מגלה לנו את פרצופו הוא, משמיע לנו את דבריו ונותן דמות וביטוי למחשבותיו.

אכן, גם אפאטושו רצה להשמיע דבר מה מתוך „ביערות פולין". „דבורו" הוא מרדכי, האישיות הראשית. וכמעשה שטן דוקא צורתו של מרדכי זה יצאה מתחת עטו פגומה וגרועה מיתר הצורות שברומן. מרדכי צריך היה

למה לא הראה לנו את תוך־תוכם? למה לא ראה אותם? האם עדיין לא זכינו ליהנות מזיו השכינה?

אחרי גמרי לקרא את הרומן, היה לי הרגש כאלו מי שהוא, דל־אונים, עומד בתיאתרון לפני דיקרציות נהדרות ומשכללות, עומד ומנסה להעמידן כראוי והן הולכות ונשמטות מידיו, עוד מעט ותפולנה כליל, אולם סוף סוף עלה לו בכמה עמל להעמידן. ואחרי כל אלה הוא לא הקים צורות מונומנטליות, לא ברא דבר שלם; עינינו רואות התיכות־בד גדולות עם רשמים ואפקטיב תיאתרונים. עודכם מכירים בכל את המלאכה, את מקימות־התפר.

ועקרו של דבר: האמן־היוצר, — כלומר אפטושו עצמו—אינו נכר לגמרי ברומן.

איהו? איה אפטושו עצמו? נחבא הוא מאחורי צללי אותם היהודים הגדולים שרצה לציר. האמן — צריך שיהא מרגש בכל. הלא הוא ולא אחר הגבור הראשי ביצירה. ב„מלחמה ושלום" של טולסטוי, טולסטוי עצמו האישיות העקרית. והוא הדין בכל דבר שבאמנות שהנה אמנות אמיתית ועצמית.

אולם מתוך דפי „ביערות פולין" אפאטושו אפילו אינו מבצבץ, כאלו אבד כלו. אין כאן השאלה על אוביקטיביות אמנותית המצויה — נאמר אגב — רק אצל אמנים בינונים, אצל אמנים בלתי חשובים. אפילו ברומן האמנותי־אוביקטיבי „מאדאם בוברי" של פלובר הוא, פלובר, האנטום האסתטיקון, שקשה למצא דוגמתו, הנהו גם האישיות הכי מענינת.

למרות כל זה העיז אפטושו וחולל דבר שאפילו י. ל. פרץ לא קבל על עצמו. פרץ, אותו בן התרבות, מצא די און לתאר את אנשי הרוח הגדולים, שהקנו קנינים רבי־ערך לתרבות היהודית רק בקטעים אחדים ובאסקיזות אחדות. אולם, הוא, אפאטושו, יצא לצרף את כלם ברומן הסטורי, עזמה — בודאי דבר גדול הוא אולם השאלה היא אם לא באה לפעמים מתוך קלות הדעת.

לאסוף חמר ולחבר רומן — דבר הראוי לשבח וכל שכן אם ידובר בגבולות ספרותנו. אבל צריך שיהא גם היוצר בעל השקפה על התקופה ועל גבוריה, צריך להיות אור עצמי המפיץ נגהו על הכל — רק המומנטים האלה הם הם המרימים את היצירה עד כדי מדרגת יצירה מעולה. עזו של אפאטושו ודאי שיש להתפלא עליו, אף על פי שבעצם התנפלותו על הענין יש קצת מן הפקחות והמעשיות. הוא ההין גם לקחת מאת סופרים אחרים ממש כמעשה הסופרים הגדולים אצל שאר אומות העולם. כמדומני כי מוליר אמר פעם: „לוקח אני מאת כל הסופרים מה ששייך לי". גם גיטה הגדול הביע דעה דומה לזו (ראה את המסה של אמרסון „מקוריות").

כפי שהנכם רואים נתעה ההמון היהודי וכמוהו גם האינטליגנט. לא אופן השקפתו ותאורו של אפטושו אף לא רעיונותיו ותפיסתו את התקופה, שעליה הוא דן — קנו את לבבו של האינטליגנט, כי אם צללי אותם היהודים הגדולים שהוא מצא די עז בנפשו להעלותם מתהום-הנשיה וגם נסה לתארם לפנינו...

לולא צירו ברומן הזה יהודים בעלי-שם ואידיאות נעלות אלא סתם יהודים, יהודי יום יום, כר׳ אברהם, אבי מרדכי (אגב אורוזא נגיד כי הוא הנהו הטפוס הכי מוצלח) כי אז לא היה קונה לו שם בין האינטליגנציה היהודית. בצדק היו אומרים כי זה הוא אחד הרומנים מבית מדרשו של אש-ווייסנברג. מכיון שאנו מוצאים שם יהודים מיודעים לשם, צדיקים, פרקי-זהר שלמים ומפני שנכספה נפשנו לראות את כל אלה הגבורים בעין אמנותית ודוקא אי-מזיפה, — קורא האינטליגנט היהודי בספר זה בנשימה אחת, מתוך הנאה שאין לה גבול ומשעשעתו התקוה כי הנה יבא המחבר ובעמוד הבא יקים את הבטחתו שהבטיח בעמוד הקודם... והתקוה הנכזבה הזאת מתקבלת על לב הקורא כתענוג אסתטי, כאמנות שאין להטילה בספק. והיוצא מזה: תחת להגות בחמר האצור ולהתפלא עליו, יאמר הקורא רב תודות לסופר ועומד משתאה ליפי כשרונו.

באפטשו עלה המשכיל על האמן, החסיד על היוצר. אם שלום אַש הנהו הרומנטיקון והסנטימנטליסטון היהודי-הפולני, ווייסנברג - הריאליסטון, הרי אפאטושו — האינטליגנט היהודי-הפולני. עדיין לא הגיע למדרגת י. ל. פרץ — למדרגת בן-התרבות היוצר. האילמנט של אש-ווייסנברג נאבק בקרבו עם זה של פרץ ויד הראשון עודנה על העליונה. ביותר הוא בולט— כפי שהעירותי כבר — בצורתו של ר׳ אברהם שהנהו בעיקר אחד מטפוסיו של ר׳ שלמה נגיד, אם גם חסר הוא אותה הרומנטיות והשלמות של הלה.

ר׳ איטשע, מנדלי מקוצק, ר׳ ישראל היחף (ה„יורוֹדיבי״ של החסידים) וכן יתר היהודים הגדולים ש„ביערות פולין״ הנם למעלה מכחותיו של אפאטושו. ולכן — בשעה שבא לצירם — הן שפתו והן סגנונו אינם הולמים אותם. מתוך כך הוא סח לנו אודותיהם מה שידע, מה ששמע ומה שקרא. כראות האמן לא ראה אותם. את חייהם לא חי, אף לא ספגם לקרבו כאמן. לכן, גם אנו, הקוראים, לא נראם מתוך דפי הספר. הוא בא וגרה בנו תאבון, עשה מעשה „אינטריגה״ אולי גם אינטריגה עזה. פעמים דומה ל„גביר״, בעל לב נדיב, שפתח סדק לתוך חיי-נשמתם, קדש-הקדשים שלהם, אולם כרגע נסתם לפנינו הסדק, ואנו בשארים עומדים — יחד עם המחבר — מאחורי הדלת או החלון ושוב נשמע חסידים נאמנים מספרים אודותיהם.

ל. קעניג

„ביערות פולין"

אם נלבש עז — וכבר הגיעה השעה שהקורא היהודי המעולה יעשה זאת — ונשתחרר מאותן יראת הכבוד ויראת הרוממות שכל ספר יהודי חדש מעורר בנו; אלולא היה הספר בעיני הקורא — כדבר בפני עצמו — מפעל כביר בספרותנו הדלה; אלולא כבדנו יצירה ספרותית רק לפי שהיא עצמה הנה רכוש לספרות; כללו של דבר — אלמלא הבטנו על „ביערות פולין" של אפאטושו רק כעל דבר־ספרות ודוקא מתוך הבחינה האמנותית בלבד, אז בלי כל ספק לא היה הרומן החדש שלו מעורר אצלנו תהלות ותשבחות.

להעריך דבר-ספרות באשר „כבירה היא היצירה ובספרות היהודית הצעירה עדיין לא הופיעה טובה ממנה" — מדה זו של בקרת — עבר זמנה וכדאי שנניחלה לכותבי תולדות הספרות היהודית שיבאו כאשר ספרותנו תתעשר באמת. לעת עתה אין לנו לשאת פנים למי שהוא ואפילו מפני עניותנו...

דבר שבאמנות עלינו להעריך רק כדבר שבאמנות. רק אז נוכל להשיג אם ועד כמה החמר, האידיאות והמגמות שנקלטו לתוך היצירה הנם מתוך אוצרו של המחבר, כלם שלו, נקלטו בדמו, או משל אחרים הם.

אולם אנכי למדי התנצלתי, אף אזרותי כח.

ספרו של אפטושו „ביערות פולין" הוא ראשית כל ספר וולגרי, כמעט חלול הקדש. הוא מזכירני את ה„דבוק" של אנ-סקי. אנ־סקי בא וחלל נגונים עממיים, בא זה וחלל אגדות-חסידים, את המסורות והאידיאות שלהם. אם תרצו הרי זה הלול ממדרגה עליונה.

להצלחת ה„דבוק" בין ההמון היהודי לא גרם המחבר אלא החמר הפולקלוריסטי שנאצר בדבר; גם הפעם — להצלחת „ביערות פולין" בין האינטליגנציה היהודית גרם בעיקר החמר הנפלא שנצבר ברומן על ידי המחבר מאשר הוא האמן — אפטושו.

הכי טוב. והנה מצד שני העם היהודי, האציל שבאומות העולם, בכוח מה הוא שמר על אינדיבידואליות שלו, על השירה, על אף כל מאנסיו? — לפי שלא היה מבזבז את כחותיו על ענינים ממלכתיים.

על הבקרת

רוב דברי התוכחות של המבקרים מכוון כלפי המשורר על היותו אישיות בפני עצמה, על שהנהו רואה, הושב וכותב על פי דרכו, במקום לראות, לחשוב ולכתוב כך, כמו שהיה עושה המבקר אילו היה יכול. ולכן המגמה העיקרית — לשמור על האינדיבידואליות, להגין עליה מפני השפעות זרות ולהבחין בעצמו באופן ברור בין ההרגשות, כי רק הראשונים מסוגלים לשמש חומר ליצירה. צריך להחמיר מאד בשמירתו של תנאי זה, ושום חמר של חיי יום לא יהיה חולין מליצור ממנו דברי שירה.

רעים

...אומר אתה שלא מצאת לך רעים במולדת; בטוח הייתי בזה גם מתחילה; מי שפועל כמוך באמונה את מפעל-חייו אינו פנוי לשקוד על שמירתם של „ידידיו". אולם לפי השקפתי, שבח הוא לך מה שאתה יוצא מבית-המולדת ואינך מניח אחריך כל ידיד.

הרעים — הם מותרות, העולים במחיר יקר מדי, ומי אשר צובר את רכושו לפקדון בכשרונו, בפעל חייו, צבירת הרעים הנה למעלה מכחותיו. אנו מבזבזים הרבה על הרעים לא על ידי מה שאנו עושים לטובתם, כי אם על ידי הדברים שאנו נמנעים לעשותם בגללם. על ידי כך אנו מסרסים ומכרכמים הרבה גדולים רוחניים. אני עצמי ראיתי זאת מבשרי והרבה מענות עברו חלפו עלי בתהו בהיותי קצר-אונים לקנות את עצמי.

תרגם * * *

הנריק איבסן

קטעים

(לקוטים ממכתביו)

על הספינה הטובעת

בדרך כלל נראים לי דברי ימי עולם כמו ספינה ענקית הצוללת לאבדון — מי שיכול יציל את נפשו.

לדידי התקונים הסוציאלים לא יביאו שום שנוי. כל המין האנושי „נטה מני דרך". — זהו העיקר. כלום מצב הדברים בזמננו מיוסד על אשיות ממשיות? וכל אותם הדבורים בלי סוף על האידיאלים המרוממים נמנו? — שורות הדורות נראות לי כאברך שעזב את מלאכתו ונעשה משחק על הבימה. אנחנו נהלנו מפלה בתפקיד האוהב ובתפקיד הגבור; התפקיד היחידי, העולה יפה בידנו פחות או יותר, הוא זה של מוקיון בור. אולם הכרת־הצרך העצמית המתפתחת והולכת בקרבנו מפריעה בעדנו מלהמשיך את השעשועים.

על החפש

בדבר החפש, — סבורני, מחולקים אצלנו רק במלים. בשום אופן איני מסכים שחפש וחפש פוליטי הם ענין אחד. מה שאתם מבינים בשם חפש אינו אלא חרות המעשה. ומה שאני קורא בשם מלחמה בעד החפש אינו אלא תפיסה ממשית של אידיאת החפש. כל מין אחר של כבוש החרות, הסותר את השאיפה התמידית אליה, אינו אלא מין חנוט בלי כל רוח חיים. הן עצם המושג „חפש" מצד עצמו מצטיין בזה, שהוא מתרחב והולך כל כמה שאנו מתעמלים לרכשו. ולכן אם מי שהוא בשעת המלחמה בעד ההופש עומד ומכריז: הנהו, קניתיו! הריהו מעיד על עצמו שאבדו בידים. והנה דוקא קפאון חנוט כזה על נקודה ידועה של חפש הוא אופי ביותר בשביל הממלכות על"ו. ובעיני אינו מנחיל את האשר.

אמת, טוב לרכוש חפש הבחירות, חפש הטלת המסים וכדומה. אבל בשביל מי טוב הוא? לאזרח, אבל לא ליחיד. ליחיד אין כלל צורך באזרחות. להיפך, המלוכה רובצת כקללה על היחיד. החוסן הממלכתי של פרוסיה במה נקנה? בדכוי היחיד וטביעתו בתוך מושג פוליטי וגאוגרפי. המלצר הנהו החיל

הישיבית, היא הורידה את הישראלי מכל העולמות ומכל הרקיעים והפילה אותו אל הארציות הכי שפלה. יסוד הכל: אדמה, רכוש, צאן ובקר, כח-אגרוף. ורק מי אשר אלה לו לו הכבוד. ממילא ואפריאורי למדה אותנו, אנחנו העניים בין האומות, לבזות את עצמנו. היא עשתה את היהודי הולוני וכפרה כפירוש בכח-היצירה שביהודי הגלותי. כך נולד המושג המחפיר „גלות", זה הסלאי, שאנחנו בעצמנו ולא אחרים, שמנו על שכמנו — והנה, לאומיות זו שעד היום עוד לא יצרה שום ערכים, סתרה בודאי ובודאי. חיינו הם חולוניים מחיים של אחרים; בתי-מדרשינו הם יותר בתי-ועד לשיחות-חולין ולפרקמטיה מבתי-תפלה וזהב הטרדיציה הועם. אצלינו כמעט כליל.

צאו וראו את קלסתר פנינו. אנחנו בני הדור של לאומיות. לא רק יתומים אנו מאלהים, כי אם גם מאדם ומרע. לא כבוד איש לרעהו, לא רעות. לא התלהבות. מי אוהב את מי? מי מכבד את מי? מי רב? ומי תלמיד? ומי יורש?

מצוות אין לנו וגם העברות טעמן תפל.

ניטלה כל החשיבות מן האדם, שפשט את הפורפוריה וקרעה לגזרים.

אצל החסידים היו גם התורות תפלות, ואצלינו גם התפלות והזמירות אינן אלא שיחות נאות. הכל הוא כמו זמר.

מה יצרה ספרותינו מתקופת המאספים ועד היום? מה מקורי אנושי באמת ולא לשעה בלבד?

אפילו המעולה אינו אלא חיקו לאפני מחשבה והרגשה נכרים. והרוב: אמנות-יד לצייר בדיוק את חטמו של האדם, ענפי האילן או עלי הבצל.

לאן הלכה האקסטזה שלנו? זו הדביקות, השתפכות הנפש, זו התאוה ממש לאלהים. ואיפה הם הדופקים בשערי הרקיעים? — במקום החסידים והנזירים והפושטים צואר אל האמת — בני אדם נשואי פנים, מתחשבים, אנשי-עולם ואנשי-מעשה.

היתה לספרות הרוסית אידיאה פיקסה: בקשת האמת והאלהים וגאולה לעולם. זה הרוסי החובט את ראשו בכותל: היש אלהים אם לא? — האם לא בננסים אנחנו בפני הרוסים.

רובם של סופרינו חוץ מיחידי-סגולה, שעומדים דוקא מן הצד ואין רשומם ניכר, עוסקים בסלסולי-לשון ובצעצועי-צורה. ואם מדברים הם אל האדם הרי לא כמו על תיבת זמרה בעלת-סמפוניה של קולות, המשועת מכאב או מאושר לאלהים, כי אם כמו על טפוס.

כך עשה אותנו הרציונליסמוס. מכאן הקפאון והיבושת הנוראה של כל צנורות היצירה, שעתידים עוד להתגבר, עד אשר יתעורר בקרבנו הנצוץ הדתי ותקום הבריא כמו זו שלותה את ישראל בן אליעזר בדרכו אל הנצחיות ותעביר דרך מדבר-חיינו עם פנסים דולקים ותעורר בנו את הכבוד ותצית במושבותינו אש דת קודש.

וכל מעשה שלו כמדת תפארת. כדרגא אל ההתעלות; מכאן גובה מוסרי ואסתטי; אצילות של כל רמ"ח האברים; דביקות באור עליון; אישיות עילאית.

צאו ולמדו: משנת ת"ק לערך, זמן ההתגלות של ר' ישראל בעש"ט, עד שנת ת"ר, כמה גדול השפע של אנשים עילאים, תרומתים. המגיד, ר' לוי יצחק, ר' זוסיה מהוניפולי, המגיד מקוזניץ, החוזה, ר' לייב בן שרה, ר' שנאור זלמן מלאדי, ר' מנחם מנדל מויטבסק, ר' נחמן מברסלב, הם וחבריהם ותלמידיהם ותלמידי-תלמידיהם עד ר' ישראל מרוזין! — הן כל אחד מהם בבחינה של התלהבות שאינה פוסקת, של דביקות תמידית, כלות־הנפש לאלהים ואהבה, אהבה, אהבה, וגם של אנושית טהורה, הן כל אחד מהם משקלו זהב. והעיקר השפע של אנשים. דומה כאילו בדור זה נפתחו כל צנורות העשירות שבנשמה הישראלית.

והוא הדין בהיצירה.

אם נסיר מעל ספריהם של החסידים את האבק הזמני, את המעקשים הדרושתים העושים את תורתם בלתי-ניחאית לאזנו של האדם בן-זמננו—במעולים ובאופיים שבהם מדובר, כמובן — נראה מה מרובה המקוריות של מחשבה והרגשה ישראליות ואנושיות ומה מרובים הצרופים ההדשים שלהם הן בתכנים ווהן בכלים ש לשון. הן כל הטוב והאצילי שיש באוצר המלים שלנו, כל העסיסי בספרותנו החדשה, משלהם הוא לקוח. לפי שחוט אחד, רטט אהד ואידיאה פיקסית אחת עוברים דרך כל תורותיהם ותפלותיהם של כל המחות והלבבות בתקופה של המאה האחת התרית: הכוסף לאלהים. עבודה. טהרה. אמת.

ואולי כל החדושים שלנו, של תקופתנו, הן בתכנים והן בלשון, אינב על פי רוב כי אם סכנים ותרגומים קופיים של המחשבה וההרגשה הזרות.

כי ביסוד כל מחשבותינו והרגשותינו טבועה המשכליות; זו שבעיקרה היתה אמנם נהוצה בשעתה, בשביל לבער אוזרי הסלף, הדיקדוקטיות והפטולוגיה שבהלק זה מן החסידות, אשר עקר לגמרי את האדם הישראלי מן ההרגשה האנושית הטהורה. והנה תחת לבוא כרופאת באה המשכילית עם הלעג והליצנות הזלה, מזוינה עם הרציונליסמוס הגרום ועם ההתבטלות בפני הדיפלום האירופאי.

אחרי כן, אמנם, בחלנו בעצם חלולה זו, ראינוה בהתנונותה ופנינו אליה עורף. אולם הרציונליסמוס, שכבר בא כסם מות בעצמותינו, נתגלגל בלאומיות, זו שאכלה את ההשכלה ונעשתה בכל זאת יורשתה. הלאומיות השטחית, אשר רבים מן השטחים רואים אותה כתוך וכצורה ואומרים לחנך עליה, עליה בלבד, דורות וליצור בכחה, יצירות־רוח בנות־קיום, לכשתרצו, הנה יבשה הרבה יותר מן ההשכלה. זו האחרונה כללה בחבה גם נקודה רומנטית, בהמעולים שבדורשיה השיבה אל הסגנון התנכי וממילא גם אל הוד העבר והאהבה להדעת בת־השמים ולאנושיות טהורה זו על נתן החכם. לא כן הלאומיות, בין המדינתית ובין

יוסף נתנזון

שתי תקופות של יצירה

משנתתמה תקופת החסידות הבעשט״ית פסקה כמעט היצירה המקורית בישראל הן בפתוחם וטפוחם של צורות-חיים ויחוסים בין אדם-חבר-ומקום והן באפני ההבעה של שירה ומחשבה.

החיים הדתים והטרדיציוניים שעבדו את האומה אל היקף גדול של ענינים שמימים וארצים, גם ארצים. הנחה זו, שהיהודי האדוק והחרד מפני חשש עבירה היה טועם פחות הנאות גופניות, אינה אלא בדותא. אדרבא, זה התענוג השמימי, זו השמחה של מצוה, אותו ה„דע לפני מי אתה עומד״, שהיו ממלאים תמיד את חלל לבו של הישראלי כאויר לנשימה, היו נותנים טעם וחיות נפלאה גם בה„פת במלח״ ובה„עצמות״ שהיו מנת חלקו של רוב ההמון היהודי.

גרוגרת זו של ר׳ צדוק, הנתונה למשל בפי המשכילים, היתה מרוה את הגוף ואת הנשמה במובן הרגשה מלאה וחריפה של החיים פי כמה ממאכלות, המפטמים את כרסו של הרעבתן.

המים, אשר טעם בטהובן בעידן עלית נשמתו, באו בקרבו כיין והרקידו את כל עצמותיו.

לא בודד היה האדם הישראלי בחלל זה; לא אסופי, בן בלי אב ובלי שם, כי אם יצור עליון, המהובר אל כמה וכמה עולמות ורקיעים וגלגלים וכסא-הכבוד למעלה מהם. לא רק שאר-בשרו של הקוף, כי אם חבר למלאכים שרפים וחיות-הקודש. היחוס אצל לאדם הוד החשיבות; האמוגה באב מלך המלכים נתנה שמחה בלב, ובעקב ההתלהבות שמחה, ובצל שתיהן היצירה.

ויצירה כונתה לאו דוקא מלאכת-מחשבת, מעשה-צעצועים של אדריכל חושב ובונה אולמים כמו שכתוב בדפתראות על פי תורת האמנות, יצירה זו שבעקבה כרובים על פי רוב נחש הכפירה, הכאב של שמים ריקים וכדור ארץ צוטה אוכל והבכורים הבשלים עד רקבון, כי אם זו היצירה האנונימית של „אז ישיר משה וישראל״ ו„האזינו שמים והארץ״, ההכרה שהשמים הם שמים לאדם והארץ הדום רגליו, וזו החכמה, שבכחה האדם יוצר כל רגע של חייו, כל דבור

ונעלה״, זה — בפנתו החבויה, וזה — עם ילקוטו ותרמילו בשכונתו הנדחה. ומדוע, הה, מדוע לבי יסיתני בספק, שדוקא הם, הם, בקדושתם וטהרם וסיגופיהם ונסתריותם, מעוררים בי חשד. טמא, טמא — והם הטהורים? האמנם טמא הוא האיש אשר שמו מנאץ בפי כל ארחי ופרחי, וטהור הוא האיש אשר „חותם הטהרה״ שלו כמטבע עוברת?! אותם ה„טהורים״, ה„קדושים״, שהראו את מומיהם לכל ו„קדוש קדוש״ קראו אחריהם אלפי פעמים ביום, והכריזו על קדושתם וטהרם כתגרניות בשוק, והתחבאו בחוריהם, למען לא יהיו נראים, ובכל פעם ופעם הוציאו את ראשיהם מן החורים והסדקים, לאמר: „בואו וראו אין נסתרנו, וכמה גדולה קדושתנו וכמה טהורה טהרתנו!״ — הזאת היא הטהרה? וזוהי הקדושה?!

— סקל יכקון ע״פ חזות מראה פני גופך לבד. מה דורשים ממך, הוי, מה דורשים ממך, אדם אמלל, שאלהים נתן נשמה באפך, ורוח עצורה בקרבך, אשר כלכל לא תוכל, ועצבים משעשעים בך, במצות האל, כבכדור המשחק? האם צדק ומשפט ויושר וחברותי או פרטי דורשים ממך? לא! כלל לא! ענינים אלה אינם כלל בגדר ההשגה וההבנה! הדרישה העיקרית היא: „לך כמוני", „עשה כמוני", „חשוב כמוני", ו„חיה כמוני"! עולמך לא לך, הרגלך לא לך, בפרט אם גופך מוכיח „שיכול אתה בע״ה ללכת בעקבותינו" ולהיות בן אדם „אדם גדול" באמת. ו„הסופר", „הסופר", אלהים נתן לו מעט רוח לשעשועים או לשחק בו — והריהו דורש ממך, לא פחות ולא יותר, שתאבד את עולמך בשביל עולמו הוא או לא עולמו. והסופר, הרע, המברך לדעה, הלא הוא „בן בית" בעולמך, והוא „יודע" והוא „מבין" והוא „רואה" ו„צופה" ללב, ו יודע „היטב", כי „לא כן עמך!" „אין זה נורא" ו„אינך מה שהיית" ויכול יאתה להיות „בן אדם גמור" כמו „שצריך להיות". הלא ל„שעבר היית כך" —ז״א: להיות כמהו, ללכת בעקבותיו, לאבד את עולמך ולהיות את אשר אינך ולא היית מימיך! האם זו שאיפה להתקרבות? לאהבה רבה? להתמזגות? להיות אחד אחד עם רעך ועמיתך? הוי, קטנות-מוחין זו מה היא? האמנם לא נתן לאדם לחרור מעט ללב השני ולהבין אמת פשוטה זו, ש„שנה קלה" של השני, „הרגלו המצער" — הם דברים שבחשיבות! ולא זוהי אמת המדה, ולא זהו הדרך למוד את האדם, אשר נשמה ורוח לו, ועצבים לו, ונתיב לו, נתיב שלו, לאלהים ולאדם?!

ט ו מ א ה. ז. ריח טמאה וקדושה עולה מהויתו של האיש הזה. הרחק כמטחוי קשת אתה מקלל את המקום ו„דריסת הרגל" שלו, שיש בהם מטעם „מ״ט שערי טומאה" וה„סטרא אחרא". ובד״א של הויתו אתה שואף להתמזג אתו ולהיות אתו במחיצה אחת, ושיאציל עליך מהוד-יפיו, קדושת דבריו והתם העובר כחוט השני בין אלפי אלפים רמזיו-נפתוליו, שקריו ותעתועיו. מי הוא האיש הזה ומה לי האיש הזה? רע? עמית? רבי? מורה דרך? זהו האיש, אשר מלאכים ושדי שחת משתעשעים בו. זהו האיש אשר בבואתו נשקפת צורת נשמתנו: טומאה וטהרה, אמת ושקר, גדלות וקטנות, מלחמה תמידית בין הטוב והרע, בין הנעלה והשפל, ועל כלם—רק אדם, אדם, בשר ודם, עם כל האינסטינקטים הגסים והשפלים, עם כל השאיפה והכמיה לדבר מה נעלה ונשגב, ואלפי אלפים מכשולים, ושבע פעמים ביום שקיעה „במ״ט שערי טומאה", ו„שבע יפול...וקם"!

ט ה ר ה. ו... ו... — הלא הם ה„קדושים האמתים", „קדושים בלי כתם" „טהורים בלי רבב ובלי כל שמץ של פגול". הם, אשר כל אחד ואחד הסתתר ונחבא בפנתו, כדי שלא לתת לכל רע לגשת אליו ולהדבק בו ו„להיות טהור

ד ם. „ואנכי ידעתי בעולם הגדול לא יחדלו חדל הדם והדמעה לעולם לעולם" — כך משורר לנו טשרניחובסקי. לא יחדלו! אולם למה אותה הרמאות לאמר: כי דמעה זו „לא תפול לשוא ארצה... לישע ולאורות"...הכדאית אפילו טפת דם אחת בשביל איזה אשר מדומה? והיש רשות למי שהוא לשפוך אף קורטוב של דם בשביל איזו אנושיות מדומה? כ בריה, האין לה רשות לחיות, כמו שהיא, את חייה בלי קרבנות ובלי שפיכות דמים? האמנם רק קרבנות ירצו, דמים נשפכים, — וחיים בלי גבול, בלי כל מסורה, בלי הוק, חיים חפשים של אדם בן־חורין אסורים הם? והיש לקוות, כי בזמן מן הזמנים ירפאו האנשים משגעונם?

ר ג ש ו ת. „רגשות יופי, רגשות אהבה אמתית, רגשות אחוה — מטפח לו האדם רק אז בעמדו על עברי פי פחת"—רעיון זה מתלבט בקרבי יום יום.

ע ם. העם, העם! רבש"ע, זה עתה חגג את חג הגאולה שלו, זה עתה צהלו הרחובות מתרועה וגיל, זה עתה היה לבוז ולכלמות, קרבן לאקסצסים ולהרג רב, זה עתה התערבו בדמעותיו ובדמיו השפוכים מעט אור ומעט תקוה — וזה עתה הוא נושק שנית את ה„יד המכה", ושנית תן לו מ„משמני הארץ" העקובה מדם.. והספרות, הספרות, הספרות! אותו בטוי החיים שלנו, אותו הראי שבתוכו נשקפים החיים שלנו. בכל „הודם ובו־ראם" — הספרות, הספרות! אלי, מדוע נפקחו עני לראות, ואיני יכול לרמות את עצמי, ואין בי כח להרים יד ורגל — למראה העלובה הזאת! ולו היתה רק עלובה ורק עניה — אך, הלא השקר והצביעות והזיוף מושלים בה ממשלה בלתי מגבלה! עשר זה של השירים התפלים והספורים המזויפים ודברי מדע הנבובים — מאין? ממעמקי העם ומשרש נשמתו???!!

ח י ה. ההיה המצועה בקרבי נוהמת. עם כאב לבי ועם מרי שיחי אין מלה בפי ואין תפלה בשפתי. אלהים סר מעלי, זבחי לא לרצון לו. ובמה אקל את הכאב, במה אשקיט את היסורים העוברים על גדותיהם. נהימה לי, נוהמת חיה פצועה, אשר לא אל השמים ולא אל האדמה ולא אל האדם תשוע, כי אם מעצמת מכאוביה תנהם ולא תדע דמי.

י ד י ד ך ה ס ו פ ר. קשה לעמוד על אפיו של אדם, קשה לעמוד על אפים של הסופרים, ויותר מהמה קשה לעמוד על אפיו של סופר ורע, וקשה מכלם — הוא ידידך הסופר.

מהו בן אדם? גוף וצומת עצבים. היכול אתה לדרוש מחברך הרבה? והיודע אתה והחדרת אל תוך נשמתו, בשעה שהרוח ישאנו ועצביו נמתחים? מה שהוא בעין ונראה לעין — הריהו הגוף, וע"פ הגוף, רק ע"פ מראה הגוף לבד, שפט ישפטוך בני האדם, יעמיק חקר הסופר; ורעך, הידיד הקרוב אליך

מכאל שטרנברג

אדם באהל*)

(קטעי מחשבה ורגש)

א מ ו נ ה. האמינה באנשים פסה. תמה האמונה באחוה ורעות ורחמי אנוש, מאדם לאדם. נתרופפה אמונתי, שבכח הספרות והאמנות, או בכח אמצעים אחרים מעין אלה, אפשר לרכך את „יצר לב האדם הרע". אבדה לי האמונה, כי כאשר ישבר לבך בקרבך מרוב צער ולא תבקש מאת האדם דבר, כי אם לשמע אותך ולהשתתף בצערך, שאדם זה יטה אזן לך ויקח חלק בגורלך. כל אחד טרוד בשלו ומטה אזן אל יסוריו ואל שועת נפשו, ואילו כאב זולתו יוצא לגמרי מגדר השגתו.

מה אפוא תקונו של אדם? יחוד הנפש בפנה נסתרה! להשקיט בחמת רוח כל חפץ, לתנות צרותיך בפני מי שהוא! אל תלך אל בן-אדם ואל תחפץ בסיועו של זה! לגלות טפה מנשמתך — אסור, אסור! ואם גם יביעו לך בת-צחוק — מזויפה היא! וגם את יתעוררו לדבריך — הלא רק „לכוגי הספרות" שבהם יתעוררו, כדרך אנשים „בעלי טעם", ועל הכאב יעברו במנוד-ראש וגם בוז יבוזו לך.

א נ ח ה ... גם אני איני רואה עתה כל סבה ותאנה להתאוננות יתירה. אלא מה? אין שלום בנפש ואין מרגוע, ובלב כאב עמוק נוקב ויורד עד התהום. והאין זו מליצה בימינו אלה? בימינו שמיליונים אֲנשים גועים לעינינו ברעב, שדמי אדם שותתים ומציפים פני תבל ומלאה — האין זו מליצה של בריה הרותשת על כאבה ויסוריה, לאמר: „אני ואפסי אין עוד"... אולם היסורים, היסורים! —היסורים מצדיקים כל זעקה ושעוה, ובין אַלפי אלפים דמים וכאבים — אינם בטלים. יש לאדם עכ"פ זכות זו להאנח בשברון מתנים ובמרירות, בשעה שצר ורע לו. ואם אנחה זו נחנקה היא, וקולה לא ישמע — קדושה היא ואל ד' היא עולה.

---

*) את הפרקים הקודמים ראה ב„קולות" חוברת א'

אפילו חיוב סוביקטיבי ואפשר דוקא סוביקטיבי. לא מה שבעצם ערב, אלא מה שערב לך. ובזה כבר מונח סודך אתה, סוד נשמתך, רז האני ולא אחר שבך! „האדם הוא, מה שהוא מהלל, מה שמעלה חן לפניו".

אבל דמות חיובית איזו שהיא זקוקה להיות כאן...

אמת, עמי העולם נהרגים בעד כל קוץ ותג שבשפתם, מבלי התחשב כלל עם מחירו החיובי, וסופם, כי זכו לכהונה וזכו מלכות על ידם. והציכא-סלובקים יוכיחו... אבל זוהי כבר עניזה של „ערקתא דמסאני", תכסיסי קנאה ויותר יש בזה מפוליטיקה, מאשר מטבעיות פשוטה ורזי נפש...

וגם. אין קנאים פוגעים ונפגעים בערקתא דמסאני, אלא כשמאמינים במציאות ישותן של איזה עיקר חיובי גדול ונערץ, „שהערקתא במסנו" משמשת לו לאיזה אות רחוק, לאיזה אות-ברית..." ומשום גודל כבושת העיקר ודביקותם הגדולה של מאמינים בו הולך ונערץ אצלם כל דבר שיש בו משום עדות, אפילו, עדות היותר רחוקה על הברית בינם ובינו...

והרי ענינו של „ערקתא דמסאנו" בכבוד הדגל ובקדושתו של סייג וגדר פתוכן פנימי... אבל באין עיקר, באין ברית, מה לאות, מה לסימן, מה לעדות..

באין כרם במציאות, מה מקום לגדר ומה חשיבותה?

אין כל עיקר סגולתה של השפה לאומה, במובן עליון, אלא בזה שבה קלוטה נשמתה של האומה, ה„מה" החיובי הטמור והעליון שלו... „עצמיותה החיובית המיוחדה. החיובית דוקא ולא השלילית והסתמיית גם כשתמצא לומר שגם בהן יש מהעצמיות והאופיית..

אנגליה, לדוגמא, מתגאה בשפתה ע"י שקספיר, אשכנז ע"י גיתה ושילער וכו' רוסיה מתגאת ע"י טולסתוי ודוסטויבסקי דוקא... בהם ובשפתם, בהשפה של „מאליה" שלהם נקלטה החיובית העליונה של נשמתו הגדולה והפרועה של העם הרוסי הגדול והפרוע...

וגם אתה, אדם מישראל, ואם אינך יהודי במקרה, מאונס ומאסון, אלא מרצון, מכלת נפש וגאוה לאומית, ודאי גם אתה יש לך איזו סגולה חיובית מיוחדה בהנושא אל הויתך זו המקודשת כ"כ לך... סגולה מיוחדה, שבכחה להכריע את כל העולם ומלואו...

המוניים. להעיוניים והאמנים שבהם גם להם לא היתה המלה אלא — כלי להאיר הגנוז שבה...

בין כך ובין כך אין בכל שטת צרופי אותיות שום ענין ומגע עם כי הגיון של מחשבה ובעות על דבר שפה ואומה..

אמת, אין שפה מלון בלבד. ואין ציון היחוד שלה — מלים, שמות ודקדוק בלבד, אלה גם, או, בעיקר, הסגנון, הנוסח. קמטי הקמטים המיוחדים שיש לכל אחת „מסמרות", „חמוקי-יריכיך" המיוחדים לה דוקא ולא לאחרת. ורזי נשמה הנטועים בכל קמט ומסמר...

אבל סוף כל סוף, הכי כל מסמר ומסמר, קמט וקמט אופיי שיש בשפה זו וזו, כל עוקם ועוקם שבה. כל פלפול ופלפול חריף שבו או כל „צפיחית בדבש" שבו, שיש לה טעמו המיוחד, חריפותו המיוחד ומותקו המיוחד חשובים ויקרים כל כך עד שבעדו בלבד כדאים כל אותם „מגדלי ההפלגה" הנראים והעצומים, שנביאי הלאומיות אינם פוסקים מלהטיף להם וכל באי עולם אינם פוסקים מלהקריב דמם ונפשם בעדם?

ויהיו שהנוסח, הסגנון, העוקץ, הקמט וכו' הם אופיים עצמיים... אינם מנותקים ואינם מושאלים לכל לשון אחרת.. ויהא שחריפותם היא מיוחדת במיוחדה, ותהי נא חריפות זו נובעת מהגידים החתומים והסתומיים הטמונים במעמקי התהומות... מקורא באשקי לכל הלשונות..., מחצב הרמזים ושיחת עופות ודקלים... יהיו נא המבטאים המובאים... חריגה עליונה ממסגרת המקובל... „מרידה קדושה בהנימוס הבנליי" והטמא של הדבור הנורא.. — „הפקירות בכבושה", אבל סוף, סוף, תמה אני אם כדאי לתת בעד עושר זה אפילו צפור רעועה אחת..., למרות שגם בפיש חותם ויש יחוד...

ומי בעל חוש לא יכיר, כי לא כאן זבול האומה, לא כאן מקור התהותה ולא כאן סוד קיומה, אף כי... הצדקת קיומה.

אמת, מכיון שהלשון בכלל היא — אוצר העצמיות, א"כ כל דבר ודבר שיש בו הריח עצמיי, חותם מיוחד הרי הוא—יקר, קדוש ונשגב לבן השפה, נושא זוותה העצמיות, מבלי התחשב כל מחירו האוביקטיבי. האוהב גם את השרטת שבאהובתו הוא אוהב, משום שגם אותו הפגם מפלה אותו בינה לאחרים ויש בו משום „ציון היחוד".

מכיון שמשאת נפשו יצור אחד, יחיד ומסוים, הרי לבבו כלה לכל שרטוט ושרטוט המיחד אותו, יהי השרטוט איזה שהוא.

אפס, הכי השרטת בלבד סבת אהבתו והכי מ„הפגם" בלבד אעפ"י שגם בו יש יסוד היחוד, — מתחלת האהבה?

אין אהבה והתקשרות מתחילות, אלא מסגולות חיוביות. חיוביות בעצם או שנראות ונדמות למצער לחיוביות...

א. חן

עיקרים*)

תמצית הדברים:

אין המקוריות נובעת לאדם אלא על ידי צנורי שפתו הוא, שפתו שלו, כלומר, — שפתו הראשונה...

אין שפת הנשמה, אלא — השפה העצמיית..-דבר זה — ודאי מחלט.

אבל התוכל לומר, כי כל תוכן המושג של אותו ה„שלו", — ה„שליות" וכל חשיבותה של אותה „עצמיות" הנערצה של השפה מתמצים בה„צלצול", ההברה, זמרת-הלשון, המנגינה, החריף והגאון המיוחדים שיש למלים אלו ואלו, שכרו אה אזנו של אדם זה בראשיותם... מעריסתו, ביום ראשון שלו?..

ואם תימצי לומר, כי באמת ערב לאדם צלצול שפתו, צלצול המיוחד מכל המוסיקה כלה של כל העולם כלו, אבל האפשר סוף סוף לומר כי באותו הצלצול, באותה העקימת-שפתים המיוחדה — בהם בלבדם מונח חזיון הרז של האומה. של התהוותה מראשית היותה וקיומה אחר כך על פני שטח כל הדורות המעצורים העצומים, הישימון של החיים...?

האפשר לומר כי על אותו הצלצול בלבד מתלבט „בן האדם" מיום שנברא מעפרו הראשון.

שהרי אם תאמר, כי הלשון בלבד היא האומה, א"כ כל מלחמותיו ופגעיו שבן האדם נלחם ונפגע בעד קיום אומתו וקרנה הרי אינם, אלא בעד כך; ואם „יהסנותה" של השפה אינה אלא „ציון הצלצול המיוחד", א"כ הרי סוד הפנימי וגרעין גרעינה של כל אותה ההתלבטות האיומה והאבירה גם יחד של כל האנושית כלה בתוך אותה כף-הקלע הגדולה, אינם אלא בשביל חן השערה זה?

— לבקש את הלשון סתם בתור כלים טכניים בלבד, בתור לבוש בלבד, „כפטיש" או אפילו רק לומר, שבמלים אלו ואלו דוקא, בהברות אלו ואלו דוקא שורה השכינה האומתית, מהם נתהוה ובהם סוד קיומה; מצרופי אותיות אלו ואלו דוקא כפשוטם נבראו השמים והארץ של האומה, דבר זה במדתה היותר זעומה אינו, אלא — אבסורד פשוט ובנלי...

אפשר, כי כך דמו בנפשם הפשטנים הקצונים שבהמקובלים לענין הלשון העברית. אבל נוטים הדברים לומר, כי זו היתה כן בעתם של „בעלי-שמים"

---

*) ראה „קולות" חוברת א'

II

אַתְּ אִשָּׁה וְאַתְּ מְתוּקָה בְּעֶוְרוֹנֵךְ.
וְאַתְּ יוֹדַעַת כֹּל. אַתְּ נֶאֱמָנָה
לָאֹשֶׁר וְלַכְּאֵב. אֶת כּוֹס הַיְשׁוּעוֹת
גַּם לִקְרַאת תְּהוֹם תָּבִיאִי עוֹד מַתָּנָה.

אַתְּ כְּלִי־הַגִּיל. זֹאת בְּשָׂרֵךְ אַתְּ מְרַמְּדָה
כְּפֶרַח חַם לָאוֹהֵב. וְחוֹנֶנֶת.
וּבְדָמֵךְ אַתְּ מַרְעִיפָה שְׁבִילֵי אָשְׁרֵךְ.
אַתְּ שַׁחָה, אַתְּ כּוֹרַעַת — וְאַתְּ מִשְׁעֶנֶת.

כֹּה דַּל אֲנִי עַל יָדֵךְ. וְאִם לָךְ יִפְעַם
לְבָבִי יוֹם וָלֵיל, מַה כְּבֵדָה צַהֲלַת קוֹלִי:
לְכִי עַל יָדִי, לְכִי, וּזְרִי לִי חַסְדֵּךְ,
וְלֹא אֶרְאֶה אֶת הַתְּהוֹם מִימִינִי וּמִשְּׂמֹאלִי.

III

לַיְלָה. רוּחַ. וְעָבֵי רוֹם עֲמֻקּוֹת
נִשָּׂאוֹת עַל הַתְּהוֹם. גּוֹבֶרֶת סְעָרָה.
מָה אָשִׁישׁ לִקְרַאת רוּחַ! נֹגַהּ אָדֹם
כְּשׁוֹשָׁן חַי לִי רָן מֵרָחוֹק: בֹּאָה!

כְּשׁוֹשָׁן חַי לִי יִפְרַח שָׁם לֵב אוֹהֵב.
מִכָּל הַגְּבָעוֹת קוֹלוֹ רָן לִי: בֹּאָה!
הָרוּחַ הוֹמָה. וְעָבֵי רוֹם עַלִּיזוֹת
נִשָּׂאוֹת עַל הַתְּהוֹם. עֵין אֵלִים רוֹאָה.

יעקב פיכמן

שִׁירִים

I

אַתְּ צְחוֹק הַגִּיל לְשָׁעָה מְאֻחָרָה.
אַתְּ מַתַּת גּוֹרָל זָר. בִּגְבִיעֵי חֵטְא
לִי יִלְהַט יֵינֵךְ. אַךְ הַתְּהוֹם לָךְ שָׁרָה,
וְאוֹרוֹת וְאֵבִים יָצְעוּ בַּאֲשֶׁר נֵט.

כְּצִיץ־הַשָּׁרָב יָפְיֵךְ יַאְדִּים כָּבֵד.
כְּדַם עֲרָבִים יַבְעִיר. אַךְ בִּצְהֹל
עַל פִּיךְ הַצְּחוֹק, וָקָם הַלֵּב הָאָבוּד,
כְּעֵשֶׂב חַי. וְהִלְבִּין אֹדֶם תְּמוֹל.

נִקְרֵאת לְהַשְׁקוֹת פִּנַּת־לֵב נִשְׁכָּחָה.
לְיַשֵּׁב מָה. לְתַקֵּן אֵיזֶה פְּגָם.
אַתְּ צָו מְאֻחָר כֹּה. צֵאת כּוֹס הַבְּרָכָה,
בָּהּ אֹפֶל חַם, בָּהּ צִנַּת שַׁחַר תָּם.

הן לא לכך... לא לשם כך הפקרתי שנות ז״י עלי אדמות. הן קורע קול צהוקם הגס את לבי, הכוסף אל התכלת, ויד זו, החובטת על שכמי, הן פגולה היא לי, ופסוק זה של אהבה, היוצא מפה נס זה, רק מגדף הוא. — כוס התביעות הרפי נא! שוב צדני שטן התרעומות. — שוב תרמית הגדולות? בסל־נצרים ריקן יצאתי מבית־הורים בדרכי אל האחדות ובסל־נצרים ריקן הנני חוזר לשם. הבה ואקח שוב את הסל בידי ואשים פעמי לנוד בהר ובגאי על פני ערבות וימים, וגם ביז יערות סבוכים אסכן את נפשי כדי לחפש סימנים ורמזים.

א. שטיינמאי

ורואה את בני-לויתה בחיים, הטובים עם הרעים, האוהבים עם האויבים, כחלק מחייה, כקולות בודדים של כלל המנגינה ואינה יכולה לתפוס אפילו במחשבה את העדר של מי מהם. כלום היתה מה שהיא עכשיו, בצורתה זו, אלמלא פגעה בכל בני אדם אלו, אלמלא נתקלה, למשל, בשכור זה באחד הלילות, אשר הפריח לקראתה אגב התנדנדות מלה של נזיפה. הן היא הנה סך-הכל על כל הרגשותיה בצירופם של פגישת-שכור זה, או של תנוק-הכפר, אשר רץ אחריה לפני שורה של שנים וזרק בה אבן. הן אילולי מאורעות אלו אפשר כל זרם חייה היה שוטף במשעול אחר, הן היתה חסרה דבר-מה; כי הנה דבר זה ישנו בהויה והיא לא היתה טועמה אותו. וכשהיא מתרפקת על עצמה הרי היא מחבקת את מהות זו, הכוללת בתוכה סכום על כל האוהבים והאויבים, של כל החזיונות, של כל בני-הלויד של כל האחיות. היא — הן. אני — זו את! —

ומעכשיו ואילך? מאותו הרגע, שגמלו בלבי הדברים, ולהבא מה? להיכן אכוון את לבי? הלא אני סלחתי. הלא אני ותרתי. שוב הנני פורש את מפרשיה של אנית-חיי. שוטי, נשמתי, לכל הרוחות, כי את שערי לבי פתחתי לרוחה לקראת האחדות. הפקרתי את שכמי לחביטות-היד ואת הויתי — לשמות ולכינויים. ספוג הנני לכל הקולות, לכל המבטים, לכל בנות-הצחוק ולכל פסוקי האהבה השונים. אשב במזרח, אשב במערב, לכולם אשמיע פסוקי אהבה ואתן אמון גם בראשי-תיבות של האחרים. הלילה לי מלהרשיע ומלהצדיק. אבחר לי רע ואתרועע גם עם הסיעות. אגלה לכל אחד את סודי על פי דרכו. אלמד סנגוריה על אחרים ואסלח גם לעצמי, כי הן טעיתי, בזיתי. סרבתי. תבעתי. עניתי בשאט-נפש על חיוכי השקר, שהשקר שבהם לא היה כי אם לבוש לשמור על ניצוץ האמת, שאין לו קיום בעולם החומר במערומיו ובטמטום לבי לא ידעתי להוקיר את הללו שנגלו לי מחמת ענותנותם כגסי הרוח ואוכלי-בשר לתאבון. כך גסת-הרוח ובעלת-הגוף, שלא ניחנה בלשון נמלצה, מתרפקת על אהובה ביצורי בשרה ושואפת לערות עליו את רחשי אהבתה על-ידי לשון-האברים: בין נא, אהובי, לארשת יצורי-הגוף.

ומעכשיו ואילך? הזהו החוף? זו מלחמה וזו שכרה? וזה הוא השלל? — הלשם זה ברחתי מבית הורים, עזבתי מולדת, נחל ורעי-ילדות, בזיתי לתענוגות בשרים והלכתי ללקוט לתוך סלי ניצוצות-אור? הלשם שכור מגדף זה ואבן זו שזרק בי תינוק הכפר? דמיוני לאדם שיצא למדינה רחוקה וסכן את נפשו למען לצבור הון ושב אחרי תקופה של שנות-פרידה למולדתו מלובש בלואות.

ועל הלב שנתרוקן. ומפני החשד הננו מתיראים לשנוא ואיננו מעיזים לאהוב. כזו היא התקופה השניה של המצוקות, שבה אנו רואים את עצמינו פחותים ושפלים, תחת אשר בראשונה חפשנו תמיד מומים וכתמים בהאחיות. וי, וי רק ספק, רק פגם, רק כתם! לא רק אנחנו רשעים, כי אם כל אלו הנראים, בעולם כצדיקים. ושוב אין אנו יודעים אם להתקרב זה הנראים כצדיקים, או אדרבא להתחבר אל הרשעים הגלוים ולאהבם. אנו מסתובבים במעגל הקסמים-רכוש-הנסיונות נתרבה, אולם כח-השופט תש. הפחד והחשד נוטלים מאתנו את כח-ההבחנה ושוב אין אנו יודעים להבדיל בין צדיק לרשע, ומחמת זה יש שהננו מגלגלים את החשדים דוקא על הצדיקים.

יש בשנות-המעבר אלו מסימניהן של כל התקופות: מתמימות ורשעות הילדות, המדקדקת אפילו על כפתור ומחשבת בובה מאדם חי, מפיזור הנפש והגעגועים הסתומים של הנוער, ממציקות הגעגועים הבהירים של הבגרות. המערומים בוכים וצועקים לעזרה, והלבושים מבוזים. תשוקה לחיי-כבוד ותאוה לשפלות ולבזיונות. אז יש אשר האדם פונה את מבטו מאחרי חזיונות מבחוץ ומכונו כלפי עצמו. הוא הולך ללקוט את ניצוצות עצמו. הוא מחזר אחרי שנות עלומיו ושב ללקוט בשדות-ילדותו. הוא שואף לאסוף את כל נצוצות חייו לנקודת אור אחת ולספחה אל השלהבת. מן ההסתכלות הוא בא אל ההבנה. הוא תופס את הטעות, כי הנה נלהט כל ימיו עם הבשר, לפי שסבור היה בתמימותו, שמלחמה לבני האדם בשל-ההנאה על הבשר, ומחמת זה קרא למרבים בבשר בשם רשעים ולממעטים — צדיקים. אולם על פי האמת כל אחד לא שאף אלא לראות צדק סביבו, ולשם זה כבש לעצמו את הבשר, כדי להשמידו בידיו. כשני בעלי הדין, בזמנו של אלכסנדר מוקדון, שהביאו אל המלך קציא את דברי ריבם בשל המטמון, שכל אחד מהם בקש לזכות בו את חברו, כך שוקד כל אדם באמת לעשות את כל האחרים כשרים וטובים. נמצא, שהרשעים הם הצדיקים, שנטלו לעצמם את הרשעות, והצדיקים רשעים הם, שנטלו לעצמם את הצדק והניחו לאחרים את הכזב.

ואני? — נשמה פלונית בת פלונית, אשר יצאה ביום אחד מבית הוריה ללקוט בתבל, מה תקנתי? — האם לעצמי כבשתי את הבשר כדי לזכות על-ידי-כך את אחיותי, או הייתי בצדקותי כלי שרת בידי השטן, וותרתי על חלקי בבשר, כדי להתעות על ידו את האחרים? האם הייתי כהנת האור והבאתו לקט בידי או אבדתי את חיי לבטלה במעשי צדקות? — האם התחרתי עם רשעים נוכלים, המכלים את בשרם בחטאיהם ומשחיתים את כל תארי הגוף או לא הייתי הברה, כי אם לכשרים תועים ומתעים? — האם ידעתי לפחות להוקיר את הרעים כמו את הטובים, כולם כלים לניצוצות? — צופה הנשמה מאחוריה

הבוז הרב שבלב לבני־אדם יושבי חושך, ודוקא מאותו הרגע עצמו סר מאתנו לב הרע, שמתנקם בנו בשל הכפירה בשאר האחיות, וגם ודאי לפי שחושד בנו, שבמסתרי הלב גם אותו הבאנו בכלל, אם כי בפירוש גלינו לו את הסוד או רק רמזנו לו מחמת בושה על זוג האחיות. באחד הימים אנו מוצאים את עצמנו נעזבים גם מן הרע, בודדים בתבל; אין אחדות, לא אלהים, לא אשה, ולא ידיד. אולם משכפרנו גם ברע כבר הגענו עד הדיוטה התחתונה של כפירה, ומכאן והילך באה כפירה גם בכפירה. היתכן? — לוחש לנו קול — כל העולם חיב ואתה זכאי? ורע זה, שהערצת אותו תמיד, כשהיה מאיר לך את אמונתו, הגם הוא נעשה רשע בעיניך אחרי עזבו אותך? — ורק אתה, יחיד ומיוחד, בן לאור? האם לא תאות־הנקבה ברע ובכלל בני האדם היא שהולידה בך את הרעיון על „אני" הסגולה? — האם לא אתה עצמך מקיר כל הרשעות והחשדים? —

אולם אין אדם מחזיק את עצמו רשע שעה מרובה. הרע כבר הכשיר אותנו אל הותור ושמש לנו גשר אל ההסתפקות במועט ואל החברה. מכיון שלמדנו על־ידי הרע לאמצם את האחדות על המועט שוב יש לנו אחיזה גם בחברה, שהננו מתקשרים עמה מהיום בכח מועט האמת שבה. האדם מגיע לשנות המעבר, שבהן, כמו בשנות הילדות, בשר ורוח מתמזגים זה בזה ומערבבים את תחומי הטוב והרע.

בשנות המעבר, אנו נאחזים בפה המבוכה ומסתבכים באנדרלמוסיה גמורה. נשמת האדם בימים אלו שדה־קטל היא לאהבות ושנאות, איבעיות וסתירות. הנה קול צחוק זה גס הוא וצורב את לבי, אבל הן זה קול אדם הוא, קול אח, השואף על ידו לאחדות. מה יעשה אחי שלא ניחן בקול אחר? כל דבור שלו עולבני, אולם לא אשמתו הוא שכבד־פה הוא ולשון צחה לא ניתנה לו. כמה מן היהירות והזלזול בהבטה זו, שהוא חובטני על שכמי, אולם מה יעשה ולא למדה ידו לפרוט על מיתרים יותר דקים? כזה הוא האדם וזו היא לשון לבו? כמו ילד המחבק ומנשק את בובתו עד חנק. הן הללו הם סימנים, סימנים. כך אנו מלמדים זכות על האדם הבזוי עינינו בזוי? — שואלים אנו את עצמנו בבהלה — הן כבר עקרנו מלב כל שמץ של שנאה, הן כבר סלחנו! — והכעס והשנאה מרתיחים בקרבנו כל חושינו הוי, מה חובתנו ונעשנה? אבא, רחימאי, מה יש בלבנו? אהבה? בוז? משטימה? האם שואפים אנו אל האחדות? אל הפירוד? הכואבים אנו בשפלותן של אחיותינו או לועגים לאידן? האם כוספים אנו אל האב שבשמים או אין אנו אלא מתדפקים בשעריו לקחת מפיו את ברכתו בדרכנו אל השטן? — אנו אוהבים ושונאים כאחד. הננו מלמדים סניגוריה על הבריות וחושדים עצמנו, שמא לא נתכונו אלא כדי לאחוז את מוסר כליותינו. הננו כולחים ואומרים לשם הסליחה לעצמנו. הננו אומרים אהבה, כדי לכסות על הבוז

הנהו. העלומים מתקצפים. הם תובעים מסבעות שלמות, בת־הצחוק של האמת, את המבט המלבב, את הרגש הרותח. הם שונאים את הלבושים. הם מעמיעים בקול רם כל פסוק של אהבה וקוראים לגבורה — גבורה, לכח — כה ולמעוף — מעוף. יש שהם חוזרים על הפסוקים, משמיעים „שמע" כמה פעמים וכשמשתיקים אותם הם נעלבים. העלומים הנלהבים מפריזים על כחותיהם ומבטיחים להפוך עולמות — התהו — והבשר ולברוא מגדלי־האהבה־והשלום, לאחד את כל הניצוצות, לרפא את כל החולים, להאכיל את כל הרעבים ולהושיע לכל הנדכאים, הכל בעולם זה ממוגל, לפי סברתם, להיות מתוקן וטוב, אלא שהעומדים בראשה של החברה מעכבים, לפי שהעלו על עצמם בשר רב ולבושים עבים, ולכן הם מורדים באור. אמנם, גם הללו יצאו מתחילה ללקוט את הניצוצות, אולם נכשלו בדרכם ונאחזו ברשת הבשר. לא כן אנו, העולים. הבונים, אנהנו לא נכשל!

ועד ששירת הנצחון בפי העלומים הנלהבים והנה הם גופם כבר נאחזו ברשת הבשר והחברה. אמנם, הם אינם אומרים להרשיע את עצמם. לא מטבע האדם הוא. העלומים שופכים את המתם על המניעות. הם קוראים תגר על החברה, על תנאי־הרכוש־והבשר, על בגד חבר, על האשה, זו הרעיה המתעה, שהוליכה שולל והטילה ריחים על הנשמה. הגבר תולה את סרחונו באשה, לפי שהיא הלשה, יפה וקרבה יותר ממנו אל מקור האור. החזק מאשים תמיד את החלש ואנו מגלגלים את כל ליקוינו על האידיאלים, מתוך כעס אנו באים לכפירה ושוללים את הקיום מן האשה הנאמנה, מרגש הצדק וגם מעצם השאיפה לאחדות הניצוצות־מאלהים. כילד וכפרא, המכים את האבן, שנתקל בה כך אנו מתנקמים בהרוח. אנו מהרפים את הרוח, כדי להוקיע את קלונו של הבשר, שאין לו קיום וכח בלא הטפין של רוח. אנו קורעים מעל הבשר את כל לבושי הרוח שנעשו מסוות של שקר. אנו מכריזים: הפקר, הפקר! חטוף וכאוב! — לפי ששאפנו אל האוזדות הגמורה באנו לבסוף לידי כפירה גם בניצוץ.

אולם בלב עוד קרן־זוית אחת צנועה של אור שארית הפליטה. מתוך פיעות החברים וההמוניות שבאספות הצלנו את האחד, את הרע, שלא בגד בנו. אנו משתעשעים בו, כמו העשיר, שהציל מבין משברי גלים מטבעה־זהב יחידה. זו היא האהות הנאמנה! —מתלחשים אנו עם לבנו. תור העלומים הלף. כבר למדנו להסתפק באחות אחת בלבד. אנו מצמצים את כל אהבתנו ואמונתנו ברע יחיד זה. אנו אומרים כך: הכל הם רוצחים ופושעים, חוץ מן האחד, הצדיק והישר באדם, בו נתדבק בכל מאודנו. שתי אחיות אנחנו בעולם, שני ניצוצות, המתקנים זה את זה. וכדברים אלו אנו משמיעים גם לרע ברגעים של התגלות־לב־וסער־הוידוי. כשאנו שופכים לפני הרע את צערנו על הגזל והרצח, השוררים בתבל זו וכורשים לפניו כשמלה את כל

להבשר המשביע. היו לנשמה גם רעי ילדות, אולם הן גם אותם לא חפשה מתחילה ולא טרחה עליהם. בהיסח-הדעת באו לה, ורובם כתנת-הורים הם וחשודים מחמת זה עליה, שמא גם הם לה אלא לטובת גופה. נחרתו בלבה גם דברי הצער, אשר גרמו לה רעותיה. היא היתה עודה תמה ולא ידעה הבדל בין מעט לרב, ולסימן אהבת נשמה נתנה לרע במתנה בובה או כפתור אחד בלבד. אולם הרע תבע יותר. את כל הכפתורים והבובות תבע. והתקצפה. ודאי — הרהרה או הרגושה את הדברים — אין הרע מתכון אלא לגזול ממני את הנשמה. כשסרבה הכה אותה הרע על הלחי. והיא בכתה בצדקה על הכאב והעלבון, אולם מוסר לבה לחש לה אגב בכי, שאכנם הטאה לרעותה, שלא נתנה לה חלק שוה בכפתוריה ובבובותיה, שגם היא לא היתה להוטה בלתי אחרי הרכוש ובזדון עשתה את עצמה כמגינה על כבוד נשמתה מאותו הרגע אין לבה בטוח בה אם טעמה מימיה טעם של רעות. ועוד: לא היא ביגיעתה בחרה ברעי הילדות; לא היא טרחה עליהם. היא יצאה לטיולה וגזדמנו לה ממילא תותים על דרכה. שמה אותם בילקוטה. ומה רבותא בדבר? ודאי נעלמו ממנה כמה וכמה תותים טובים ומשובחים מהם. והיא יוצאת מלכתחילה ובכונה ללקוט. היא תארוב במבטיה לכל ארבע רוחות העולם, תבוא בסבכי כל היערות ותסכן את נפשה לשם האהבה. היא תתן את בת-צחוקה לכולם. את כל אשר לה תתן להם; תקרא לאחיותיה בכל פסוקי האהבה שנשתמרו בזכרונה. אמנם, רעל החסד, פרי הרכוש והבשר, שנצטבר בשנות הילדות, תוסס במעמקים ועובר בירושה לשנות הנוער. אולם גדול לאין שעור הכוסף להתדבק באחיותיה ואין גבול לגעגועיה עליהן. ביחוד קשים עליה געגועיה בערבי-ירח, בשעות-הדממה ובלילות הסער כשנפש תכל לחבק נפש. הנשמה, הנשאת על כנפי הגעגועים והמצוקות, עוזבת את בת-הוריה ואת המולדת, פורשת את מפרשי דמיונה לקראת מרחבי תבל ושולחת את זרועותיה מול פני כל אחיותיה, המרחפות לקראתה, כמוה מונדות בודדות במרחבי תבל.

בשנות העולמים נפש האדם פזורה היא ואינה מסתפקת במועט. היא מרקיעה על כנפי דמיונות; היא שואפת להתקשר עם כל האחיות העלומים אוהבים הברה, סיעות בני-אדם אספות מרובות-אוכלסים. פזורם הוא ענבם. הנשמה תובעת הרבה ונותנת מעט, שפזורה היא בתוך סיעות הרעים. היא מתמזמזת בחברה. וכאן מקורן של המצוקות הבאות בעל התביעות הנפרזות. הנשמה תובעת מאחרים את כל הפסוק מתחילתו ועד סופו, והחברה אינה מדברת, כי אם בראשי תיבות, בסימנים ורמזים קלושים. חכמה היא בחברה שמסתפקת במיעוט, דיה בנימוס בלבד. אמור לי, אדם, תיבה אחת או אפילו אות קלושה ואכירך, חבר! — כזה הוא צו החברה ליחיד. בת-צחוק קלושה, ואפילו מזויפת, דיה לי לסימן, כי גם השקר מן האדם הוא ולבוש האמת

הריה כוספת ללקוט בעולם זה את כל הניצוצות ולהתמזג באהבה עם כל אחיותיה, התועות כמוה בחלל-תבל ומחפשות לנפשן תיקון. אולם משהרגישה בנגעת הגופים שמסביבה התחילה מיתתת מפחד. וי וי!--בוכה הנשמה וצווחת, עצומת-עינים, מקופלת ומחותלת בזרועות התנומה, על קצה גבול הנירבנה וכלה אחרי מקור מחצבתה-שפע זה של גופים, הבל זה של בשר!—אחרי אשר כבר ספגה לתוכה טעמותיו וריחותיו של הבשר, התעודדה ופקחה את עיניה, אולם פחדה מפני הגוף לא פג עדיין וכל נגיעה קלה שלו גורמת לה צער ומעורר את מקור דמעותיה. רעיה אחת, גם כן בעלת-בשר, מתרפקת עליה בלי הרף ומשננת לה את הפסוק של אהבה מתחילתו ועד סופו. זו היא אם. נתקשרה הנשמה בנפשה של האם, אשר אותה בחרה לו מבין כל המסובים, להיותה לה חסות מפניהם. אחרי כן באו אליה האב, האח, האחות, הדודים והדודות, שכנים ושכנות, נוהרים אליה איש איש ופסוקו בפיו. נתנה הנשמה את בת-צחוקה לכולם.—את אמונתה—לכולם. את אהבתה—לכולם. כששאלוה פעם אחת, אם היא אוהבת יותר את האב או את האם, נבהלה ונתביישה מפני השאלה ומפני עצם הביטוי: „אהבה". השפילה את עיניה במבוכה. אולם גופה של השאלה, הרדה זו, שהכל חרדים עליה ושקידותיהן של הנפשות הסובבות, שכל אחת מהן מבקשת דרכים להרחיקה מן האחרת ולקרבה אל זרועות עצמה—כל זה מסך רעל בנשמה. טפין טפין חדרו טפות הרעל. הילד סופג לתוכו בשר וערמה. פעם אחת, כששאלה אותו האם בלחש לאהבתו אותה, גלה לה על אזנה בסוד, שהוא אוהב אותה, רק אותה, אותה שכם אחד על כל האחרים. וכדברים אלו סח גם כן תוך כדי רגע לאב, ששהדו במתנת דבר; לפי שהילד, הטובל כולו באור ושואף להתמזג באהבה, מוסר את נשמתו במתנה גמורה לכל מי, שמקרב אליו את ניצוצו ומשחד את בשרו. כך מבלה הנשמה מספר שנים, כשהיא חבוקה בזרעותיהן של אהבה ואידיאות בהירות עד שעומדת באחד הימים, עוזבת את בית אביה ואמה והולכת לשוט בעולם, ללקוט ניצוצות, להקשיב מפי אחיות פסוקי אהבתן ולהשמיע באזניהן את פסוקיה, סימניה ורמזיה.

ועל-שום-מה עזבה נשמה בית-אב-ואם? על שלא טרחה על אהבת-אב-ואם, מתנת-חנם באולה פסוקי-ברכתיהם. לא היא הראשונה השמיעה להם פסוק-האהבה. ממרומי רקיעים היא נפלה לתוך זרועותיהם. והן היא באה לעולם כדי לטרוח בעצמה על הלקט. לא רק בת היא לאב שבשמים, כי אם גם פועלת חרוצה. עבדות יש בה. והיא משתוקקת לעבוד לאלהים, כדי לבוא אחרי כך על שכרה. כלום בטוחה היא ברחשי לבה לאב ואם? האם מקור אהבתה ברגש טהור ומצירף של שורש-מחצבת או שלומים היא ממנה בשכר הבשר והלבושים שחננוה? הרי אב ואם חרדים יותר מדאי על שלות-גופה ומלעיטים אותה הרבה בשר. מחמת זה נצוצה בלב שנאה, פרי הבוז

סימנים ורמזים.

מפי אגדה הודית:

בחלונו של אהל קטן דל התדפקה נשמה, אשר התעופפה דרך אלפי אלפים מילים, על פני הרים ועמקים, ערבות וגאיות, יערות כבוכים וימים ובאה להתחנן על נפשה. מי שם?—שואל קול מבפנים. אני!—ענתה המתדפקת. והקול קרא לעומתה: צר האוהל מהכיל גם אותי! ותתחמק הנשמה בצער ותקם ותתעופף מהלך אלפי אלפים מילים, בהר ובגיא, ביער ובים, ותשב בנקוף ימים אל האוהל הדל ותתדפק בחלונו. מי שם דופק? שאל הקול מבפנים. אני—זו את!—השיבה הנשמה, אשר כבר נתנסתה בהרפתקאות שאין להן סוף. ומיד נפתחה הדלת לרוחה ושתי הנשמות התדפקו זו על זו ברחמים. בתחילה היו כל האחיות-הנשמות נאחזות במקור-האור, באין-סוף. משנהיבו ללבוש חומר ולרדת לעולם תחתון מכרו זו לזו סימנים כדי להכיר על-ידיהם את מקור מחצבתן: המבט, בת-הצחוק והקול. בא טבע החומר וערבב על הנשמות את הסימנים. מהן שכחו אותם לגמרי ומהן לא שמרו בזכרונן כי אם ראשי פרקים וקטעי רמזים. במקום הברכה כולה נשתמר פסוק אחד בלבד, ראשי תיבות, אואות אחת; פעמים תחילתו וסופו של פסוק, והאמצע מחוק. רבים מן הסימנים נשתבשו לגמרי. במקומה של בת-הצחוק בא הצחוק—הקולני והמחוצף, ותחת מבט האהבה—סקור-עין, שיש בו מן הלגלוג ותחת קול האח השופע מעמקי הלב—קול גס ומפקד. מכאן עקמומיות וערמומיות. ותולדותיהן: שנאה, השוכנת כפתן בחיק האהבה ותאות נקמה בענשה של תוחלת נכזבה לאהבתו של רע. כשהאח משמיע באזנינו תחילתו של פסוק-אהבה לבנו רחב. אנו ששים עליו מיד ואומרים: זוהי ההתחלה! ובלב הולב הננו מצפים להשתלשלותם של הדברים, כשנרד עם אחינו לסופו של הפסוק. הננו נותנים למפרע אמון באח ומגלים לו אחד מסודותינו או סחים לו על תכונה מסותרת בנו, שגם היא הנה אחת מאותיותיו של הפסוק-הברכה. הנשמה צופה לרגע, אשר בו תלחש לה רעותה: אני—זו את! שזהו עיקר היותו של הפסוק. ולשוא! באמצע-מחק. את עיניה מכלה הנשמה בצפיה. ובפח-נפש היא מתחמקת, סותמת את הגולל על תקוה ראשוגה והולכת לנוד על פני הרים ויערות, מדבריות וימים לחפש למענה רעיה כנפשה.

ואלה תולדות נדודי אדם.

רק יצאה נשמה ממעי האם, כולה עודה מוגהה באור הנר הדלוק,

אַלְלַי! כֻּלָּם-כֻּלָּם,
כָּל מַחֲנוֹת-הַפְּגָרִים, חֵיל אַכְזְרֵי-גְוָיִּים,
בְּהוֹלִים וּדְחוּפִים —
הֵם שָׁטִים, הֵם קְרֵבִים, הֵם עוֹטְרִים [illegible]
לְהָצִיק, לְהָצִיק!...
וּלְשׁוֹנוֹת יַאֲרִיכוּ לְלַקֵּק דַּם-תַּמְצִית,
שְׁאֵרִית דְּמֵי-יוֹפִי בֵּין עַרְפִלֵּי-שׁוֹשָׁן — — —

אַל נֶהוֹם, אַל נֶהוֹם — וְאַל בָּא גְּבַהּ
יְיַבְּבוּ הֶמָּה, דִּמְדוּמֵי-הַיֵּאוּשׁ,
יָרִידוּ, יִתְהוֹלְלוּ —
יִשְׁתַּגְּעוּ בַּמֶּרְחָב...
אֲנַחְנוּ, אֲנַחְנוּ — נִגְלְדָה מִשְּׁתָּאִים,
נִזְדַּוֵג, נִתְלַכֵּד, נִסְפְּגָה הַמָּגוֹר,
הַמָּגוֹר הַמְמַסְמֵס כָּל אֶבֶן וָרֶגֶשׁ — — —
וּלְטוּשֵׁי-עֵינַיִם
בַּחֲרִיקַת-עַצָמוֹת הַזְּרוּעוֹת נִשְׁלָחָה
אֶל מֵעֵבֶר לִגְבוּלֵי כָּל מוֹסְדוֹת-עוֹלָמִים,
אֶל מֵעֵבֶר לִתְקוּפוֹת וְחֻקֵּי-יְצִירָה —
וּבַחֲרוֹן-תַּעֲצוּמוֹת
נְחַבֵּק, נְפָרֵק כָּל כַּדּוּר-תֵּבֵלֵנוּ
— גֻּלְגֹּלֶת נְבוּבָה וּרְקוּבַת-כִּלָּיוֹן —
יִלְקַוְקַע אֵין-תְּהוֹמוֹת נְטַלְטְלֶנָּה
יַצֵּם סַעַר — —

תְּעוּתֵי-כָל תְּקוּפוֹת...
דִּמְדּוּמִים רְעֵבִים הִשְׁתַּרְבְּבוּ, גָּחוּ,
כֹּה אָרְכוּ, אָרָכוּ...
צֵל יָרוּם עַל צִלּוֹ, צֵל יְבַלַּע אֶת צִלּוֹ —
וּבְמַחֲנֵה-אֲפוּרָיו הוּא עוֹלֶה, הַשַּׁלִּיט,
הַגֵּא וּמִתְנַשֵּׂא,
אֲדוֹנֵנוּ הַיֵּאוּשׁ...
הַס-הַס! הִנֵּה נִצְנְצוּ,
מִסָּבִיב יִשְׁתָּעֲרוּ, יְרַחֲפוּ חוֹצְצִים,
יִתְעוֹפְפוּ חֶרֶשׁ — הֲמוֹן סְחָבוֹת, סְחָבוֹת...
הֵם פּוֹשְׁטִים, הֵם קָמִים,
חֲבוּרַת-הַשְּׁלָדִים מְזַעְזְעֵי-הַגְּרָמִים,
יָצוּפוּ, יִתְגּוֹדְדוּ —
וּבְפִרְקֵי-עֲצָמוֹת-אֶצְבָּעוֹת יְמוֹלְלוּ...
יִתְגַּפְּרְרוּ פְּחָדִים קַדַּחְתִּים, יְרוֹקִים...
גֻּלְגָּלוֹת, גֻּלְגָּלוֹת מִסָּבִיב יִתְגּוֹלְלוּ,
יְשַׁקְּרוּ, יִתְמָהוּ — וּבְעֵינֵי-הַחוֹרִים
שְׁחוֹר-לַעַג, מַחֲשַׁכִּים — וּתְהוֹמוֹת-חַלְחָלָה
שְׂחָקִים רֵיקָנִים עִמָּהֶם יְדַמְדְּמוּ...

תַּעְתּוּעֵי-שִׁגְעוֹנִים —
בֵּין עַרְפִלֵּי-דָמִים אַךְ סְחָבוֹת יִתְנַדְנְדוּ
בִּפְצָעִים פְּעוּרִים לֹא-זָבִים, יִתְפַּתְּלוּ
שְׁרִירֵיהֶם הָעִוְרִים, הַפְּרוּמִים, מֵעַיִם,
שֶׁיָּצְאוּ אֲדֻמִּים וּתְלוּיִים כִּיתָרִים,
מִתְבַּדְּרִים. בָּאֶפֶס — —

מ.טשודנר

סְחָבוֹת

עֶרְגוֹנִים שֶׁנִשְׁחֲטוּ וְחַיִּים שֶׁנִּפְרְמוּ
לְעוֹלָם, לְעוֹלָם...
קָדָשִׁים חֲנוּקִים וּמחוּת נְקוּבִים,
מֵעַיִּים שֶׁרֻטְשׁוּ בַּקִּלְשׁוֹן וַיֵּצְאוּ,
קְרָבוֹת מִתְדַלְדְּלִים, נִתְּלִים כִּיתֶרִים,
בִּתְרֵי-לְבָבוֹת תּוֹךְ גֶּלְלֵי-בִיבִים!
דַּדִּים גְּדָעוּ,
רֶחֶם שֶׁנִּטְרַף וְשׁוּלְיָה בְּוֹלָדָה,
בֵּין חֻרְבָּן וּפִצְפּוּץ —
גְּזָרִים מִתְפַּתְּלִים בַּדָּם וּבַצּוֹאָה
עַל תּוֹרוֹת וּצְלָמִים שֶׁל מִקְדָּשׁ וּמִסְגָּד,
עַל „שֵׁמוֹת מְפֹרָשִׁים" שֶׁל יֵשׁוּ וִיהוָה — —
אַלְלַי!
סְחָבוֹת, סְחָבוֹת —
בְּרָקָב רִפְשֵׁי-דוֹרוֹת וְקִלְלוֹת-צַחֲנָה — — — —

לֹא בְּכִי וְלֹא נַהַם!...

הָאֶפֶס יִתְבַּקַּע —
וְעַל בֶּטֶן-הָעוֹלָם הַדְּקוּרָה יִרְמֹסוּ

המוכרי באמת מסוגל למסור את נפשו על הכרתו המוסרית הפנימית, ואין כל יחס בין הרגש המוסרי שלו ובין בקשת התועלת והאשר בחיים. במובן זה הצדק עם קנט כי בקשת האשר להוד ומוסריות להוד. המחאה העזה של הנביא לא מתוך הכרת התועלת באה, אלא מתוך ההכרח הפנימי האירציונלי, מתוך „האש העצורה בעצמותיו".

כיוצא בזה אתה מוצא במקצעות אחרים של התרבות האנושית. גם היחס שלנו ליצירות היפות על האמנות. או רגש ההשתוממות וההתפלאות הממלא את לבנו בשמענו איזו מוסיקה נפלאה, אינו רציונלי לגמרי. אמנם גם כאן תעודת הפסיכולוגיה המדעית „לבאר" את החזיונות הללו עד כמה שאפשר, למצא את היחס שבינם ובין השאיפות הטבעיות של האדם הנחוצות לקיום הפרט והכלל, אבל כל זה אינו משנה כלום מן התוכן הפנימי של מאורעות אילו. סבות התהוותו של איזה חזיון אינן מכריעות כלום בכל מה שנוגע למהותו, ערכו ותכנו הפנימי של אותו חזיון. היצירה האמנותית הנפלאה או המוסיקה הנשגבה לוקחת את לבנו שבי וממלאות אותו ענג רוחני אין קץ, לא מפני איזו תועלת פרטית או איזו הנאה איגואיסטית. אנו מתרוממים אז אל גבה הספירה האירציונליות, נמוגים מגעגועים, צמאון ורעב „לא ללחם כי אם לדבר ה'", להתאחד עם חביון היצירה וסתרי המציאות.

או יש אשר לבות צעיר וצעירה ימשכו בעבותות אהבה טהורה אשר לא הסקסואליות וקיום המין העיקר בה, כי אם הנטיה הרוחנית המקשרת את הנפשות הרכות. השופט המתבונן מרחוק בקרירות רוח, ילעג לתמימות הילדות וה„שטות" שביחס כזה, אבל הצעירים ירגישו את האש המתלקחת בלבם המאגדת אותם. אהבה אפלטונית כזו אינה מתבססת על חשבונות איגואיסטיים; ואפילו נטית הפריה והרביה אינה הסבה היחידה להופעתה. גם זהו נצוץ מעולם האירציונלית, אחת מתעלומות היצירה. ולא זו בלבד, אלא אפילו אהבת רעים פשוטה אינה הופעה רציונלית בלבד, המצוה: „ואהבת לרעך כמוך" אינה מיוסדת רק על הכלל „שמור לי ואשמור לך", גם היא נובעת במדה ידועה ממקור אירציונלי נסתר.

מכאן אפשר גם להוציא מסקנא גם בנוגע לעתידות הדת השטחיים עבנו כבר הכריזו בקולי קולות על מיתת האלים ובטול הדת. אבל דומה ש„בכדי ספדי ספדיא". הדתיות שהיא, התבטאות האירצונליות שבעולם וחיים, לא תבטל כל זמן שחזיונות העולם לא יהיו רציונלים ו„מובנים" לגמרי. ולפי שחוג האירציונלי הוא הרבה יותר כולל ויותר מקיף מן הרציונלי, יש רגלים לדבר שבכלל הדת נצחית היא. היא מקבלת אמנם בכל דור צורה אחרת, היא מתרוממת מן המעשיות הגסה אל ה„דבקות", השמחה והצמאון לאלהים, אבל הרגש הדתי ימצא לו בכל זמן מקום בלב האדם.

קראקא ט תמוז

מצד אחד אין לו לשפינוזה אלא עצם נצחי אחד „סבת עצמו" המתנהג ע"פ חוקי ברזל נצחיים וקרים, ומצד שני מקבל עצם נצחי זה את התאר „אלהים" ולאלהיו זה מתיחס שפינוזה בהתלהבות דתית עמוקה וב„אהבה שכלית" נשגבה. אבל כל זמן שאנו עסוקים רק ב„עצם נצחי בתור נושא ה„מקרים" והצורות המרובות, אין כאן מושג דתי אלא מושג מיטפיסי. הדיאיסמוס המיכני שאינו מיחס לאלהים כל אפשרות של השפעה בלתי טבעית על סדר העולם, ואינו מביט על האלהות בתור יסודן של דרישות ידיעות דתיות או מוסריות, אין לו כל שיכות אל הדת והוא נובע ממקור אחר לגמרי.

מהות הדת ברורה איפא אחרי האמור. זהו היחס האירציונלי של האדם אל סביבתו ואל החזיונות המופיעים לפניו. במדרגת התפתחות נמוכה מתגלה יחס זה במעשים מגושמים וגסים, ובמדרגה גבוהה נגלה אותו היחס האירציונלי מתוך הצמאון לאלהים והשאיפה הכמוסה להתאחדות עם האין סופיות, או מתוך הרגש המוסרי האידיאלי ההי בלב ומביאו לידי מלחמה עם הסביבה. כל נסיונות של פשרה בין „אמונה ותבונה" או בין „דת ודעת" לא הצליחו ולא יכלו להצליח. אי אפשר להעמיד את הדת על יסוד רציונלי מפני שאירציונלית היא ע"פ מהותה הפנימית.

מתוך הבנה זו במהות הדת יוצא כי **אין הדת מקצוע מיוחד בחיי רוח האדם**, אלא זוהי **התכונה האירציונלית המתגלה בכל פרי הרוח האנושית ובכל מקצעות חיי הנפש. בחיי הקולטורא האנושית אין מדור מיוחד לדת, אלא הדתיות מתגלה בכל ענפי היצירה האנושית בתור היסוד האירציונלי שבהם.** בכל מקצעות התרבות וחיי החברה, במוסר, באמנות וכדומה, אין מקום חפשי לגמרי מן הדתיות. ולא זו בלבד אלא שבמדה ידועה האירציונליות שבחיים יתרה על הרציונליות שבהם. כבר הראינו למעלה כי הצווי המוסרי האמתי המורגש ללב **ואינו** בא מתוך חשבון אוטיליריסטי פעוט, „אימרפטיב קטיגורי" שאינו מתחשב עם התוצאות, שייך ע"פ טבעו לספירה האירציונלית של החיים. הפסיכולוגיה המדעית משתדלת אמנם לחשוף את מקור המוסר ולבקש את סבותיו בחפץ הקיום והנטיות הטבעיות של האדם, אבל חוץ ממה שעדיין לא עלתה ביד הפסיכולוגים לבאר את החזיונות המוסריים באור מדעי אמתי, הנה המוסריות בזמן שהיא מתרוממת למדרגת כח פועל בחיי החברה, למדרגת דחיפה חזקה על דרך ההתקדמות, אינה מסוגלת כלל להצטרף אל חשבנות איגואיסטיים ורציונליים ואינה מתחשבת עם התועלת או ההפסד הכרוך בדרישותיה. המעשים המוסריים הכבירים חותם האירציונליות טבוע עליהם, **אפילו** אם נחליט שהסבה הראשונה של התפתחות המוסר בכלל מונחת בנטיות הטבעיות שלנו. האדם

להגיד כי „האש העצורה בעצמותיו" של הנביא ירמיהו, המכריחה אותו להכניס את עצמו בסכנת מות, להלחם עם התקיפים, אינה באה מתוך שאיפת קיום רציונלית ונטיה טבעית אוטיליטריסטית. גם עמוס הנוקד הפשוט מתקוע לא בא לבית אל להנבא לשם „אכילת לחם". אדרבה הוא הרגיש את הסכנה הכרוכה בקריאה „וקמתי על בית ירבעם בחרב וישראל גלה יגלה מעל אדמתו", אבל „אריה שאג מי לא יירא ה' אלהים דבר מי לא ינבא?" כאן הקשר שבין הדתיות והאירציונליות בולט למדי.

והפוסטולטים המוסריים עצמם שהכריזו עליהם הנביאים כלום רציונלים הם? אמנם אלה מעוררים בלבנו רגש של הסכמה, אבל הסכמה זו נובעת במקור האירציונליות החיה בלבנו „צדק צדק תרדף!" נכון מאוד! אבל מדוע? האם מפני איזה טעם רציונלי טבעי? לא. מצד הנטיות הטבעיות אפשר שהערמה יותר טובה מן הצדק. אמנם השתדלו האוטיליטריסטים האנגלים לבאר את הצווים המוסריים מתוך התועלת האישית והחברתית, אבל הצווי המוסרי החי בלב אינו נזון מחשבונות רציונלים, אדרבה על הרוב מרגישים אנו את הנגוד שבין הדרישה המוסרית ובין הנטיה הפרטית האישית שלנו, ובכל זאת, יש אשר אנו מוכרחים להכנע לפני האימפרטיב המוסרי. גם המוסר הדתי כהמעשים הדתיים מקורם איפא בהכרה או בהרגשה אירציונלית שבנפש. חותם האירציונלית טבוע על חיי הדת מן **הפרקטיקה** המגושמה של המדרגות של הנמוכות, עד האידיאליות היותר גבהה של הנביאים.

אפשר אמנם לטעון נגד הגדרתנו את מהות הדת בתור בטוי האירציונלית שאין שלמות בהגדרה זו. אפשר לטעון שהגדרתנו אינה מביאה בחשבון את התכונה העצמית של כל דת — האמונה באל אחד או רבים. ע"ז יש להשיב: כי חוץ ממה שיש גם דת אתיאיסטית בעולם, דת בודהא, הנה גם **האמונה במציאות האל נעשית לעיקר דתי רק מתוך האירציונליות שבה.** אלה שבאו לידי אמונה באלהים מתוך בקשת הסבות לחזיונות העולם והחיים. אלה הרואים באל רק את „המניע הראשון" או „הסבה הראשונה" המשמשת יסוד לבאור חזיונות העולם, אין בהשקפתם מן הדתיות ולא כלום. אלהיו של שפינוזה, למשל, שאינו אלא הסבה הפנימית של גלויי המציאות הנצחית, או העצם הנצחי והאין-סופי המתגלה בחוקי הטבע הנצחיים והמוחלטים, אינו מסוגל להיות נושא האידיאל הדתי. האל הזה שאין אנו יכולים לקוות כי יבא לעזרתנו ע"י שנוי הטבע, אין בו מן הדתיות כלל. זוהי רק היפותיזה פילוסופית שמקורה הצורך המטפיסי שבלב האדם, הצורך בבאור כולל ומקיף לכל חזיונות היצירה. זוהי שיטה פילוסופית ולא אמונה דתית. אמנם יש הרבה מן הדתיות והאירציונליות בפילוסופית שפינוזה, אבל זוהי הרכבה נפלאה של שני יסודות זרים שהפילוסוף בעצמו לא עמד עליה.

מהלך הזזיונות. בכלל זה נכנסות גם כל אותן המצוות הדתיות הידועות אצלנו בתור „חוקים", למשל, פרה אדומה וכדומה. הזהירות מפני טומאת המת ועוד יותר אופן טהרת טומאה זו ע"י אפר פרה, אינו מבוסס על החוקים הטבעיים הידועים לנו. כיוצא בזה מי שיש לו חולה בתוך ביתו ואינו משתמש ברפואות באמצעים טבעיים, כי אם פונה למלחשי לחש, מכשפים ונותני קמיעות זהו מעשה דתי — דתיות זו אמנם נמוכה — אי רציגלי, מפני שהוא מביא את „האמצעים", את הקמיעות והלחשים, עם המטרה. התרפאות החולה, בקשר בלתי טבעי ובלתי רציונלי. אי רציונליות זו אתה מוצא אפילו במדרגה דתית יותר גבוהה. למשל, בן אדם השופך שיחו לפני האלהים שירפא את החולה שבתוך ביתו, אף שבמעשה זה יש לכאורה קצת רציגליות כי המאמין בחידוש העולם ע"י האל יש לו הרשות להאמין גם באפשרות התרפאות החולה באמצעות התפלה לאלהים, בכל זאת מתגלה גם בזה האופי האירציונלי. כי סוף סוף אין אנו מוצאים בטבע, בסדר הרציונלו והחקי של החזיונות, שום קשר טבעי בין התפלה ובין התרפאות החולה. ברוב החזיונות משמשת הריונליות והאירציגליות בערבוביה. כי מתוך ההשקפה התמימה של האדם הדתי, אפשר לפעמים למצא כעין קשר רציונלי בין המעשים שהוא עושה ובין התקוה שהוא מקוה מהם. ברם סוף סוף קשר זה מדומה הוא, ואינו מתגלה בזמן שמביטים על אותם המעשים מתוך השקפת הסבתיות הטבעית, לפיכך גם „שכליותו" רצנליותו מדומה.

גם המדרגה היותר גבוהה של הדתיות המתגלה לנו בצורת הנבואה העברית, אינה אלא התבטאות שאיפות ודרישות אירציונליות. אמנם דרישותיו של הנביא מובנות לנו הרבה יותר מן הפרקטיקה הדתית על המדרגות הנמוכות, אמנם מרגישים אנו כי „הצדק" עם הנביא המכריז בשם אלהים „כי חסד חפצתי ולא זבח", ברם אין זה מפני שדרישותיו של הנביא מתאימות אל ה„שכל" אל הסדר החוקי והרציונלי של חזיונות סביבתנו, אלא מפני ששאיפות הנבואה העברית חיות גם בקרבנו ומרגשות גם ללבנו, לפיכך הננו מוצאים כי דברי הנבאים „נכונים" ואמתיים. מה שאין במעשיות הדתית שכבר פג טעמה בעינינו. ובאמת גם „האמתות" המורגשת לנו ביחס לאידיאלי הנבואה העברית אינה רציונלית כל עיקר, גם היא נובעת ממקור אירציונלי החי בלב כלנו ובלב הנביאים הגיע למדרגת התפתחותו היותר גדולה. וכי מתוך הכרה רציונלית באו הנבואים אל ההתנגדות לפוליטיקה הארצית של המלכים בזמנם? מתוך השקפה פוליטית „ריאלית" היתה שיטת אחאב, למשל, יותר נכונת משיטת אליהו ואלישע. על זה יוכיחו המאורעות והלחץ של ישראל בימי יהוא ובנו. ובכל זאת לא היתה לנביאים סבה שלא להיות שבעי רצון מן המהפכה שגרמה השמדת בית אחאב ועבודת הבעל מישראל. כי לא מתוך חשבון שכלי רציונלי ואוטיליטריזמוס מדיני עשו מה שעשו, אלא מתוך ההתנגדות האירציונלית, מתוך ה„קנאה" לאלהי ישראל" שבערה בלבם והכריחה אותם לכך. אין צורך

החוקי הכללי של החזיונות. אדם האוכל לחם כדי להשקיט את רעבונו, הרי הוא פועל פעולה רציונלית מפני שהמטרה שהוא מתכון להשיגה, זאת אומרת מצב השביעה, מקושרת עם פעולת אכלת הלחם לפי הסדר החוקי הכללי של החזיונות, אבל אם ינסה אדם להשביע את רעבונו במיני עשבים שאינם ראוים לאכילה, תקרא פעלתו זו פעלה אי רציונלית מפני שאין כאן קשר חוקי וטבעי בין המטרה והאמצעים. לא מפני שאנו „מבינים" ומשיגים את הכח הנכתר הנמצא בלחם ומשביע את הרעב הננו מכנים את אכילת הלחם בשם „רציונלית", ולהפך, לא מפני שאנו „יודעים ע"פ השכל" את אי אפשרות השביעה ע"י אותם המאכלים האי נורמליים אנו חושבים את אכילתם לאי רציונלית אלא מפני שחזיון השביעה קשור תמיד בסדר חוקי אכילת מינים האוצרים בקרבם חמרי כלכלה, לפיכך אכילת מינים כאלה מיוסדת על „השכל" והטבע ונחשבת לרציונלית, מה שאינו מתגלה באותם המאכלים שאינם „ראוים לאכילה" ולפיכך אכילתם היא אי רציונלית. או משל אחר: רופא המשתדל לרפא איזו מכה ע"י פתיחה והפסת מורסא, זוהי פעולה רציונלית, אבל רפוא המכה ע"י לחש, היא פעולה אי רציונלית, מפני שאין קשר טבעי כללי בין הלחש ובין רפואת החולה, כיוצה בזה בחיי הנפש. יש שאיפה רציונלית, נטיה ושאיפה לאיזה דבר נחוץ ומועיל לקיום הפרט או הכלל ע"פ מהלך החוקים הטבעיים, אבל לפעמים תתגלה איזו שאיפה כמוסה, איזה צמאון וגעגועים בלתי ברורים, איזו תשוקה למציאות נעלמה וטמירה. שאיפות כעין אלה שיכות אל הספירה האירציונלית.

ואם מתוך ההבדל זה נתבונן, בחיי הדת ובהופעותיהם מן המדרגה היותר נמוכה עד המדרגה הכי גבוהה, נמצא כי אחת מן התכונות היסודיות שלהם היא האירציונליות שבהם. האדם הפרימיטיבי, למשל, נזהר מעשות מעשים ידועים לא מפני הסכנה הטבעית הכרוכה בהם, לא מפני התוצאה הפשוטה הרגילה לבא בעקב עשית אותם המעשים, בקצרה, לא מתוך הכרת הנזק וההפסד המונח באותם המעשים ע"פ הסדר החוקי הרציונלי וההסתבבות הטבעית, אלא מתוך פחד מפני איזו תוצאה אי רציונלית, איזו תולדה שאינה רגילה כלל לבא ע"פ הסדר הטבעי של מהלך החזיונות. ענין זה מתברר ביחוד מתוך מנהג ה„טאבו". בכלל „טאבו" יכולים להכניס כל הדברים הנמצאים בסביבת האדם הפרימיטיבי. יש אשר איזה עץ יחשב ל„טאבו" ואז נזהרים מנגע בו או אוסרים את כריתתו, לא מפני החשש והיראה הטבעית, שמא יפל בשעת מעשה על איזה איש וימיתהו, אלא מיראה מפני מיתה פתאומית. האדם הטבעי מיחס איפא למעשה ידוע, נגיעה בעץ ה„טאבו", תוצאה אירציונלית, זאת אמרת, בלתי מבוססת בסדר החוקי של החזיונות.

התכונה היסודית של הטאבו היא, שהאיסור אין לו טעם. התוצאה שמיחסים למעשה האסור אינה רציונלית ואינה יוצאת מתוך הסדר הטבעי של

בענין זה, הגדרות שונות הוצעו, אבל כל זה אינו מספיק להכניס את כל החזיונות ממין זה לתוך מסגרת אחת ולסמן את כולם בשם מדויק וכולל את כל תכנס ומהותם הפנימית. והטעם, מפני שבאמת אין החיים הדתיים והרגשות הדתיים כל כך פשוטים ושטחיים עד כדי האפשרות להתכנס בחוג צר אחד. ולפיכך כשאני בא להציע נסיון של הגדרה כללית להופעות חיי הדת, אין כונתי להתגדר בפתרון כללי והגדרה כוללת את כל עמקם של חיים אלו, כ׳שתדל אני בזה רק לרמז על תכונה יסודית אחת המתגלה בכל החזיונות הללו.

הדת מה? כאמור, נשמעו תשובות שונות על שאלה זו. הדת, אומרים הכמים ידועים, היא התבטאות רגש אי החירות, רגש ההכנעה וההשתעבדות. הדת, אומרים שוב אחרים, היא התגלות כליון הנפש והנטיה לאי הסופיות. או, הדת היא בטוי הצורך המטפיסי שבנפש האנושית. כל זה בודאי נסיון. אבל מרגישים אנו שאין זה עוד הכל, שאין כל זה מספיק עדיין להבנת המהות הפנימית של החיים הדתיים. כמדומה לי שיש צורך להוסיף על כל הבאורים הללו עוד הוספה פשוטה ולהטעים את ה א ו פ י ה א י ר צ י ו נ ל י של הדת. אבל כאן עלינו להקדים הקדמה קצרה לע״ם באור ההבדל שבין הרציונלי והאירציונלי.

רגילים להבדיל בין חזיונות ומעשים מיוסדים על השכל ומובנים לו, ובין חזינות חסרי בסיס שכלי. אבל באמת אין החזיונות שאנו חושבים אותם לרציונליים יותר „מובנים" מן החזיונות האירציונליים. וכי נפילת האבן לארץ נעשית יותר „מובנת" רק מפני מה שהיא חוזרת ונשנית לפנינו פעמים רבות? וכי החזיונות האלקטריים והמגנטיים יותר „מובנים" ממאורעות ספיריטיסתים ידועים עד כמה שאין בהם אחיזת עינים פשוטה? הַתְאָמַת איזה חזיון אל השכל אין פירושה הכרת הסבות והכחות הנסתרים הגורמים למציאותו, א ל א ה כ ר ת ה ס ד ר ה ח ו ק י ש ל א ו ת ו ח ז י ו ן. בשם „חזיון רציונלי" אנו מסמנים מאורע המתגלה תמיד בסדר קבוע וחוקי, הנותן לנו את האפשרות להקיש מן ההוה על העתיד. אי-הרציונליות של איזה חזיון מונח ב פ ת א ו מ י ו ת ו של זה, ובאי-אפשרות להכניסו לתוך כלל קבוע וסדר חוקי. כל חזיון שהוא בודד ואינו מתגלה ע״פ חוק קבוע באופן שאין בידינו לקבוע את זמן הִלּוֹתו ומועד הֵעָלמו, ה ר י ה ו ח ז י ו ן א י ר צ י ו נ ל י. ההזיונות הרציונליים מתקשרים בסדר ההסתבבות החוקית ואפשר לקבוע מראש, פחות או יותר, את אופן התהוותם, בעוד שהאירציונליים אין ביניהם ובין הקודמים להם והבאים אחריהם שיכות חוקית גלויה. וכך הדבר גם בפעולות במעשים. פעולה רציונלית היא פעולה כזו ש ה ע ו ש ה א ו ת ה מ ת כ ו ן ל ב א ל י ד י ת ו צ א ה ה נ ו ב ע ת מ ת ו ך א ו ת ה ה פ ע ו ל ה ע ״ פ ה ס ד ר

בן-ציון רפופורט

הדת והאירציונליות

כשם שנחוצים לו לאדם כלים מיוחדים, שבהם הוא משתמש לשם פעולתו על העולם החיצוני, אמצעים ידועים המסוגלים לשנות את הסביבה הגופנית ולהתאימה לצרכיו, כך מוכרח האדם גם ביחסו אל הסביבה הרוחנית, אל חזיונות חיי הרוח, להמציא לו דרכים ואמצעים המשמשים לו צבת לתפיסתם והשגתם של אלו. אי הקביעות וההשתנות המהירה והתמידית של החזיונות הפסיכולוגים, מכריחה את האדם, החפץ לרכוש איזו אורינטציה בכ החזיונות המרובים והשונים הללו, להשתמש במיני כלי אומנות רוחניים כדי החזיק בהם איזה זמן, במדה המאפשרת לו להתבונן בהופעות הללו ומספיקה להכרתן. המכונות והצבתות הרוחניות שבהן אנו משתמשים לשם תפיסת חזיונות נפשיים, הם המושגים וההגדרות ההגיוניות. משתדלים אנו עד כמה שאפשר לתפוס את הצד השוה שבהזיונות ידועים, מסמנים תכונה כללית על-ידי איזה בטוי, או איזה שם ידוע, ומתוך כך נתנה לנו הרשות להכניס סכום גדול של חזיונות לחוך מסגרת מלה אחת ובטוי אחד. אבל כשם שאין הצבת הגופנית, החמרית יכולה לתפוס את כל הגוף האחוז כי אם חלק קטן ממנו ורק מתוך אותו החלק הקטן אנו משתדלים לפעול על כל הגוף, כך אין המושג וההגדרה ההגיונית מספיקים אלא לתפיסת משהו מן החזיון הרוחני, אותו המועט שבו הוא משתוה לחזיונות אחרים ממינו. לפיכך יותר שתגדל מקוריותו ואינדיבידואליותו של איזה חזיון רוחני, יותר תקטן האפשרות להכניסו לתוך חוגו של איזה מושג והגדרה הגיונית. מכאן פתרון לאותה ההופעה המתמיהה לכאורה, שדוקא חזיונות חברתיים ופסיכולוגיים כלליים וידועים לכל, עוד לא הספיקו להגדר כל צרכם. הגדרות רבות הציעו החוקרים, למשל, לחזיונות האמנות או האסתיתיקה בכלל, ואנו יודעים כי אותן ההגדרות אף שאינן בלתי נכונות, בכל זאת אינן עדיין בוללות ומספיקות לסמן את כל עמקו ומקוריותו של הלק חיים זה. כמה התחבטו החוקרים להגביל את חזיונות חיי המוסר הגבלה שלמה ומדויקת, ועדיין לא עלתה בידם. וכן במקצעות חיי האהבה והיופי ובשאר מקצעות חיי החברה האנושית. כל חזיון מקורי באמת לא ניתן להתכנס לגמרי בחוג צר של סכימה הגיונית.

אחד מן החזיונות הכלליים והידועים, שהשתדלו חכמים להגדירו ולהגבילו מכל צד ולא עלתה בידם, הוא חזיון החיים הדתיים. הרגש הדתי מהו? המעשים הדתיים מה טיבם? תשובות שונות שמענו מפי החכמים העוסקים

המחיר בפולניה	800 מרק
„ בארץ ישראל ובאנגליה	3½ גרוש
„ ברומיניה	8 ליות
„ בגרמניה	400 מרק ג.
„ באמריקה	12 סנט
„ בצכוסלובקיה	5 כתרים צ׳

הכתֹבת:

I. Lipkin, dla „Koloth", Warszawa, Nowolipie 50 m. 27

לעניני המערכת: בשביל א. שטיינמאן

תכן החוברת א׳ של „קולות"

שנה ראשונה חוברת ב

קוֹלוֹת

ירחון

תֹּכן:

ורשה, תרפ"ג